

Turisme

Informe Sectorial

1S 2025

El sector turístic espanyol:
sense signes d'esgotament cíclic

El sector turístic torna a batre rècords i es consolida com a motor de creixement

Què ens diuen les elasticitats de la demanda turística internacional sobre el creixement del sector turístic a Espanya?

Quins factors han contribuït a la desestacionalització de la despesa turística a Espanya?

El sector de la restauració el 2024: el que revelen les dades de milions de transaccions de pagaments amb targetes

INFORME SECTORIAL **Turisme Primer Semestre 2025**

L'*Informe Sectorial* és una publicació elaborada per CaixaBank Research

CaixaBank Research

Enric Fernández Economista en cap

José Ramón Díez Director d'Economies i Mercats Internacionals

Oriol Aspachs Director d'Economia Espanyola

Sandra Jódar Directora de Planificació Estratègica

Judit Montoriol Coordinadora de l'*Informe Sectorial de Turisme*

Col·laboren: Pedro Álvarez Ondina i David César Heymann

Data de tancament d'aquesta edició: 8 de gener de 2025

Sumari

1S 2025

02 **EL SECTOR TURÍSTIC TORNA A BATRE RÈCORDS I ES CONSOLIDA COM A MOTOR DE CREIXEMENT**
El 2025, es preveu que el PIB turístic creixi el 3,6%, ja que el sector compta amb importants palanques per continuar expandint-se.

12 **ELASTICITATS DE LA DEMANDA INTERNACIONAL I CREIXEMENT DEL SECTOR A ESPANYA**
La clau del creixement i de la competitivitat del sector a Espanya rau en la sensibilitat de la demanda als ingressos als països emissors i a la contenció dels preus.

18 **FACTORS QUE HAN CONTRIBUÏT A LA DESESTACIONALITZACIÓ DE LA DESPESA TURÍSTICA**
El turisme està en procés de desestacionalització. Malgrat que l'estiu concentra una gran part dels fluxos turístics, les arribades a Espanya fora de temporada augmenten amb força.

24 **EL SECTOR DE LA RESTAURACIÓ EL 2024: EL QUE REVELEN ELS PAGAMENTS AMB TARGETES**
A partir de milions de transaccions amb targetes anonimitzades, podem observar que els turistes van aportar el 38% dels ingressos del sector de la restauració a Espanya.

«Quan et preparis per a un viatge, desplega tota la roba i els diners que hagi previst. Després emporta't la meitat de la roba i el doble de diners.»

SUSAN HELLER

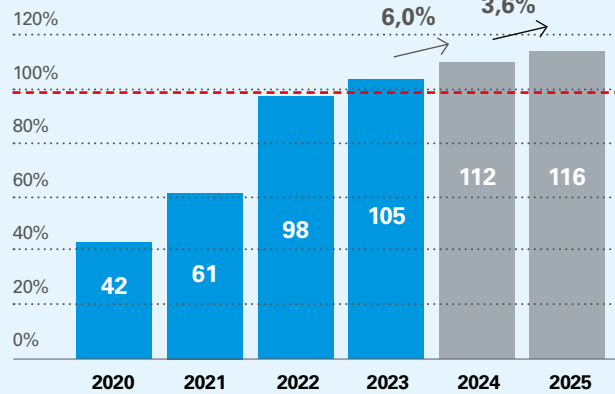
Turisme

PREVISIONS DE CAIXABANK RESEARCH PER AL SECTOR TURÍSTIC ESPANYOL EL 2025

PIBTURÍSTIC REAL

Índex (100 = 2019)

El 2024

- S'estima que Espanya va rebre **94 milions** de turistes internacionals
- La despesa turística internacional va créixer el **16,7%** (fins al novembre)
- El **turisme britànic** i de llarg abast es va recuperar
- El nombre de viatges a l'exterior dels residents a Espanya **va superar per primera vegada el màxim** del 2019

El 2025

- Fortalesa de la demanda: **augment de la renda** dels països emissors
- Manteniment de la **competitivitat del preu**
- **Desestacionalització** del turisme: creix la despesa turística fora de la temporada alta

QUINA TIPOLOGIA DE TURISTA HA CONTRIBUTIT MÉS A LA DESESTACIONALITZACIÓ DE LA DESPESA TURÍSTICA?

Turisme internacional

Itàlia

Regne Unit

Alemanya

Els que han contribuït més a la desestacionalització de la **despesa turística internacional** entre el 2019 i el 2024.

Turisme domèstic

Mitjana edat

Ingressos mitjans alts

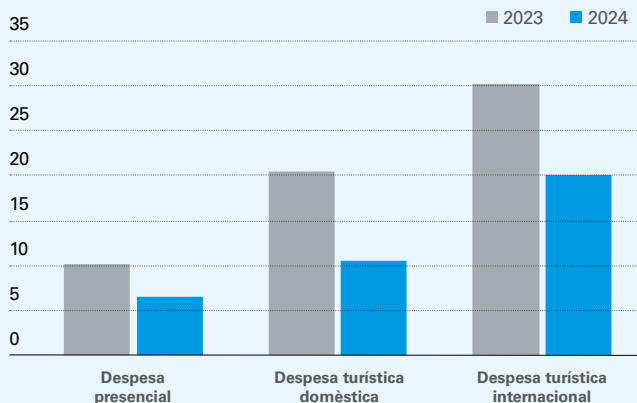
Els que han contribuït més a la desestacionalització de la **despesa turística domèstica** entre el 2019 i el 2024.

LA DESPESA AL SECTOR DE LA RESTAURACIÓ: QUÈ REVELEN LES DADES DE PAGAMENTS AMBTARGETES?

Despesa en restauració

Variació interanual mitjana (%)

■ El sector de la restauració té una alta dependència del turisme

■ El **turista internacional** és molt important a les províncies turístiques

■ El sector de la restauració és molt **estacional**

Economia en temps real

■ Els turistes aporten el **38%** de la facturació del sector

■ El **ticket** mitjà del turista estranger va ser de **31,2 euros** per transacció, uns 6 euros més que la despesa mitjana del turista espanyol

■ El **40,5%** de la facturació total del restaurant mitjà es concentra en només 4 mesos

Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes del portal d'Economia en temps real (realtimedata.caixabankresearch.com).

Resum executiu

El sector turístic espanyol: sense signes d'esgotament cíclic

Després d'un 2023 en què els principals indicadors del sector turístic espanyol van reprendre els nivells màxims del 2019, el sector continua sense mostrar signes d'esgotament cíclic i va créixer amb força el 2024. Estimem que al voltant de 94 milions de turistes estrangers van visitar el nostre país l'any passat, la qual cosa representa un augment de 9 milions en relació amb el 2023 (un creixement del 10%), impulsat per la recuperació del turisme britànic i de llarga distància. Per la seva banda, la contribució del turista domèstic va ser menys rellevant, ja que ha anat moderant els viatges dins el país i ha incrementant les visites a destinacions internacionals. Així, el 2024, el nombre de viatges a l'exterior dels residents a Espanya ha superat per primera vegada el del 2019.

De cara al 2025, preveiem que el sector turístic espanyol creixerà a un ritme una mica més moderat, però encara compta amb importants palanques per continuar expandint-se. En particular, preveiem que el PIB turístic creixerà el 3,6% en termes reals el 2025, després del 6,0% estimat per al 2024, i que ho farà de nou per damunt del conjunt de l'economia espanyola, de manera que el PIB turístic passaria a representar el 13,2% del conjunt de l'economia des del 12,9% estimat el 2024.

Aquest creixement es basa en uns fonaments sòlids, un aspecte que analitzem al segon article d'aquest informe. En concret, calculem l'elasticitat de la demanda turística internacional a Espanya en relació amb el PIB dels principals països emissors de turistes, així com l'elasticitat preu dels serveis turístics a Espanya en relació amb els preus dels principals països competidors. Aquesta anàlisi ens permet concloure que, el 2025, el creixement es basarà en el creixement econòmic dels principals països emissors i en el manteniment de la competitivitat preu del sector turístic espanyol.

Amb la mirada posada a més llarg termini, el creixement de la renda disponible dels principals països emissors i l'augment de la classe mitjana als països emergents fan preveure que la demanda turística internacional continuarà augmentant. En aquest context, no hi ha dubte que els criteris de sostenibilitat, tant ambiental com social, han d'exercir un paper central en l'estratègia de creixement. En particular, és fonamental gestionar de

manera eficient els fluxos turístics per minimitzar les conseqüències negatives sobre la població local, al mateix temps que s'emfatitza la preservació dels recursos naturals i culturals, que són el principal atractiu turístic del nostre país.

Dediquem el tercer article d'aquest informe a analitzar un aspecte clau en aquesta estratègia cap a una major sostenibilitat: la desestacionalització del turisme. A partir de les dades internes de CaixaBank de pagaments amb targetes, analitzem el grau de concentració de la despesa durant la temporada alta i distingim entre turistes espanyols, per característiques demogràfiques, i estrangers, per nacionalitat. Les principals conclusions són que la desestacionalització del turisme domèstic es dona, sobretot, entre els turistes de mitjana edat i els d'ingressos mitjans i alts i que els italians, els britànics i els alemanys són els que han contribuït més a la desestacionalització entre el 2019 i el 2024. La tendència cap a una menor estacionalitat és molt positiva, perquè permet evitar l'augment de la congestió als principals punts turístics i incrementar la utilització de la capacitat instal·lada fora de la temporada alta, al mateix temps que, gràcies a una menor temporalitat de l'ocupació, es milloren les condicions laborals dels treballadors del sector.

A l'últim article, presentem una anàlisi del sector de la restauració a Espanya a partir de la informació de milions de transaccions amb targetes als establiments de restauració el 2024. La nostra anàlisi revela que el client principal per al sector restaurador és el consumidor local (aporta el 62% de la facturació del sector), tot i que el turista estranger és el més rellevant a les províncies més turístiques, amb les Balears al capdavant (el 54% de la facturació en restauració a la província prové de les targetes estrangeres). Així mateix, el *ticket* mitjà del turista estranger (31,2 euros per transacció) és més elevat que la despesa mitjana del turista espanyol. També constatem que el sector de la restauració és molt estacional: el 40,5% de la facturació total del restaurant mitjà espanyol es concentra en només quatre mesos de l'any. La bona marxa del sector turístic prevista per al 2025 serà important perquè el sector de la restauració prolongui el dinamisme actual.

Situació i perspectives

El sector turístic torna a batre rècords i es consolida com a motor de creixement

El 2024, el PIB turístic va experimentar un altre any de creixement notable, amb un augment estimat del 6% en termes reals, aproximadament el doble del creixement del total de l'economia. Aquest funcionament va respondre a un increment significatiu del nombre de turistes estrangers i de la seva despesa mitjana, impulsat per la recuperació del turisme britànic i de llarga distància. D'altra banda, el turista espanyol ha tornat a viatjar a l'exterior i ha reprès els nivells pre pandèmia. En aquest context favorable, el sector hotelier continua gaudint d'una demanda molt robusta, que li ha permès continuar augmentant els nivells d'ocupació i de rendibilitat fins a nous màxims. De cara al 2025, el sector turístic espanyol creixerà a un ritme una mica més moderat, però encara compta amb importants palanques per continuar expandint-se, i esperem que continuï sent un dels principals suports per al creixement del conjunt de l'economia.

El 2024, l'economia espanyola ha tornat a sorprendre de manera positiva, amb el suport d'una inflació i d'uns tipus d'interès que, tot i ser encara elevats, han disminuït de manera progressiva. El creixement del PIB ha estat molt dinàmic, prop del 3,0%. En aquest context clarament expansiu, no hi ha dubte que el sector turístic ha estat un dels que s'han comportat millor, amb un creixement del 6,0% estimat per al 2024, després de l'avanç del 7,9% del 2023.

El turisme estranger va marcar nous màxims per segon any consecutiu, mentre que els espanyols van tornar a sortir a l'exterior

Després d'un 2023 en què els principals indicadors turístics d'activitat van reprendre els màxims del 2019, el sector amb prou feines ofereix senyals d'esgotament cíclic i, fins i tot, ha mantingut el seu atractiu, sobretot, als mercats internacionals. El 2024, estimem que van arribar al nostre país uns 94 milions de turistes estrangers, uns 9 milions més que l'any anterior (creixement del 10% en relació amb el 2023), i que van incrementar la despesa per damunt de la inflació dels serveis turístics (el turista mitjà va gastar 1.342 euros el 2024, uns 245 euros més per turista que el 2019).¹

¹ Les dades de despesa dels turistes internacionals comparen l'acumulat fins al mes de novembre, última dada disponible a l'hora de tancar aquest informe, amb el mateix període del 2023 i del 2019.

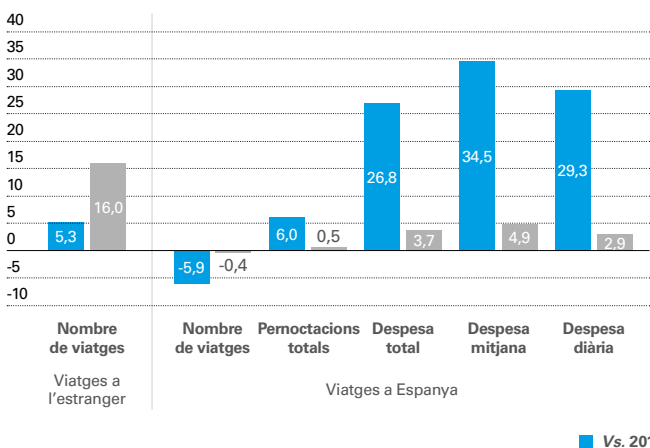
Per la seva banda, el turista resident ha anat moderant els viatges dins el país i ha reprès les visites a destinacions internacionals, de manera que, el 2024, va ser l'any en què el turista domèstic va recuperar el volum de viatges a l'exterior del 2019. Les dades de comptabilitat nacional corroboren aquesta tendència: la despesa de les llars residents a la resta del món en el 3T 2024 va ser el 14% superior a la de la prepanedèmia (acumulat de quatre trimestres). D'altra banda, a mesura que augmenta la presència a les destinacions internacionals, el turista domèstic redueix l'impacte sobre el mercat espanyol: el 2024, es va reduir lleugerament el nombre de viatges dins Espanya. En canvi, la despesa turística domèstica continua creixent amb força.²

② Els indicadors de turisme resident comparen l'acumulat de l'any fins al 3T 2024, última dada disponible a l'Enquesta de turisme resident de l'INE, amb el mateix període del 2023 i del 2019.

El turista resident torna a viatjar a altres destinacions, i l'internacional marca nous màxims

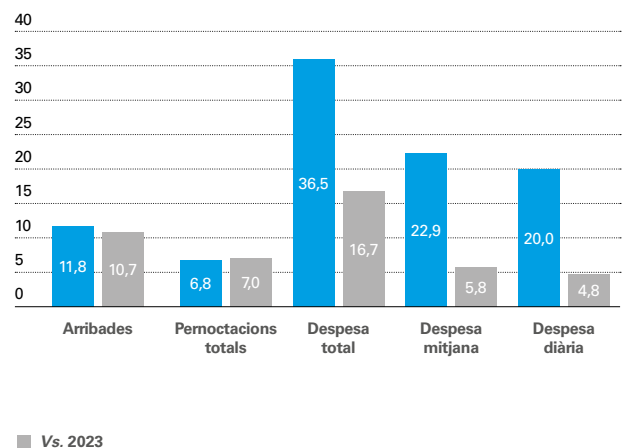
Indicadors de turisme resident

Variació el 2024 (%)

Indicadors de turisme internacional

Variació el 2024 (%)

Nota: Les dades de turisme resident són del gener al setembre; les de turisme internacional van del gener al novembre.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

El 2024, s'han recuperat les arribades de turistes britànics i de llarga distància, de manera que tots els mercats rellevants per al sector espanyol ja han recuperat els nivells prepanedèmia

A més del rècord d'arribades de turistes internacionals, el 2024, es van recuperar de forma definitiva tots els grans mercats d'origen per al sector espanyol. Els últims a fer-ho han estat el turista britànic, principal mercat del nostre sector turístic (representa el 19,7% de les arribades i el 18% de la despesa), i el turista de llarga distància (en l'actualitat, el mercat que creix amb més força). El primer ha estat llastat per les conseqüències indirectes del *brexit* i pel mal moment que ha travessat l'economia britànica des de l'esclat de la pandèmia. El segon, que inclou el turisme asiàtic, ha estat perjudicat per la sortida tardana de la crisi pandèmica, per les majors restriccions a la mobilitat imposades al continent asiàtic i pels problemes en el trànsit aeri a causa del conflicte a Ucraïna.³

③ Les aerolínies europees tenen tancat l'espai aeri per creuar per Ucraïna i per Rússia, de manera que les rutes cap al continent asiàtic són ara més llargues i costoses, la qual cosa ha reduït el nombre de connexions entre Espanya i el continent asiàtic.

Els dos únics mercats que no han recuperat els nivells pre pandèmia són el turisme rus (no hi ha dades des de l'esclat de la guerra) i el nòrdic, tot i que els dos mercats són minoritaris (amb prou feines representen el 6,7% de les arribades). En canvi, els orígens amb un funcionament més positiu són, dins Europa, els Països Baixos i els mercats de l'Europa de l'Est i, de més llarga distància, els EUA i la resta d'Amèrica.

Les arribades de turistes per negocis i motius professionals encara no han recuperat els volums pre pandèmia i es té marge de millora a mitjà i a llarg termini

Pel que fa al motiu del viatge, les arribades per negocis i motius professionals (l'anomenat «turista de negocis») són les úniques que encara no han recuperat els nivells pre pandèmia (hi ha una bretxa de 198.000 arribades en relació amb aquests nivells) i les que creixen a taxes més baixes. La seva recuperació és especialment rellevant, tenint en compte que es tracta del turista que deixa més diners al sector: el 2024, uns 1.400 euros per turista (100 euros més que un turista vacacional) i 240 al dia (50 euros més per dia).

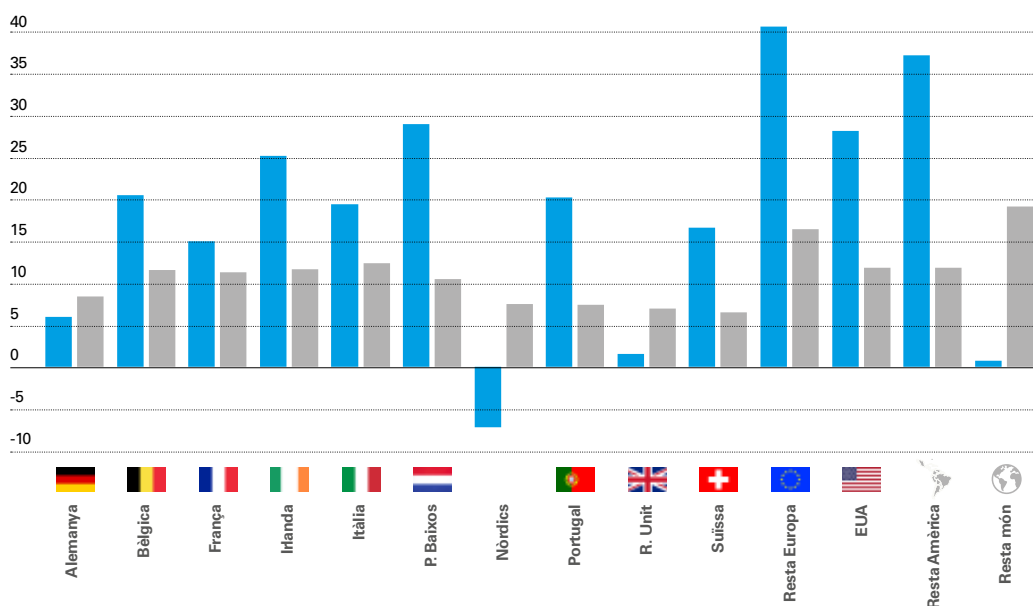
En canvi, crida l'atenció que les arribades sota la categoria «Altres motius» hagin repuntat el 45% en relació amb el 2019. Aquesta categoria inclou viatges que poden englobar les visites a familiars i amics, els estudis, els tractaments mèdics o les peregrinacions religioses, entre d'altres, i representa ja el 8,2% del total d'arribades al nostre país, 2 punts més que el 2019.

Finalment, cal destacar l'augment de les pernoctacions (de residents i de no residents) en establiments no hotelers: destaca l'augment de la demanda d'apartaments turístics rurals i, sobretot, de càmpings, que registren els majors increments d'estades en relació amb el 2019.

Arribades de turistes estrangers segons l'origen, el motiu i el tipus d'allotjament

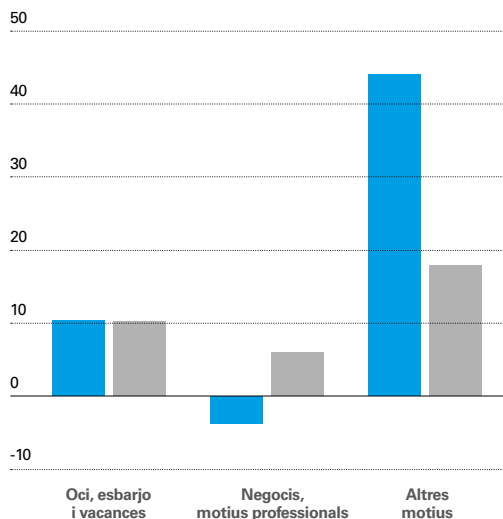
Arribades de turistes segons l'origen

Variació el 2024 (%)

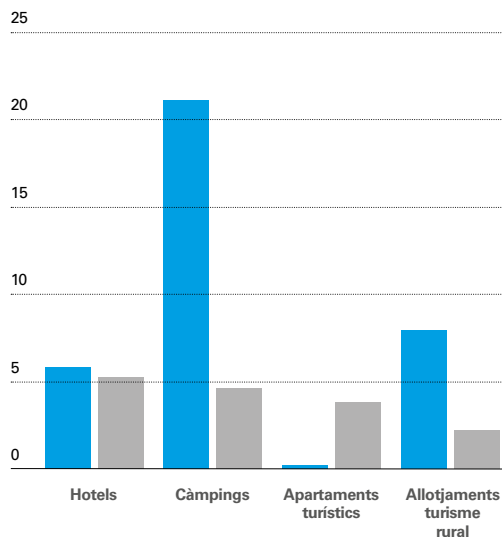
Arribada de turistes segons el motiu del viatge

Variació el 2024 (%)

Arribada de turistes segons l'allotjament

Variació el 2024 (%)

■ Vs. 2019 ■ Vs. 2023

Nota: Dades acumulades entre el gener i el novembre (última dada disponible el 2024), per a tots els anys.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

El 2024 ha tomat a ser un any excel·lent per al sector hotelier espanyol

El sector hotelier continua gaudint d'una demanda molt pròspera: ha crescut a ritmes del 5% anual el 2024 i ha consolidat els guanys del 2022 i del 2023. Els indicadors de demanda reflecteixen molt bé el comportament dispar del turista resident (evolució similar a la del període pre pandèmia 2015-2019) i del turista no resident, la demanda del qual ha continuat creixent amb força el 2024 i ha marcat nous màxims (vegeu els gràfics de la pàgina següent).⁴

Per la seva banda, l'oferta hotelera es continua mostrant menys dinàmica que la demanda. En primer lloc, hi ha 265 establiments hotelers menys que el 2019 (uns 14.800 hotels el 2024). No obstant això, el nombre d'habitacions està augmentant a un ritme del 2% anual (hi ha unes 18.000 habitacions més el 2024 que el 2019), la qual cosa suggereix que hi ha menys establiments, però que estan augmentant la seva dimensió mitjana. Les dades per categories posen de manifest l'aposta del sector espanyol pel turisme de luxe des de l'esclat de la pandèmia: els establiments de 5 estrelles són els que han augmentat més l'oferta residencial en relació amb el 2019. No obstant això, es tracta de la categoria on menys s'ha incrementat la taxa d'ocupació en aquests anys (vegeu els gràfics de la pàgina següent).

La combinació d'una demanda que augmenta amb força i una oferta que es manté una mica menys dinàmica deriva en una taxa d'ocupació que continua augmentant (el 69,5% el 2024, 2,6 p. p. més que el 2023). A més a més, la temporada alta va ser especialment reeixida: entre el juliol i el setembre, l'ocupació va superar el 75% de mitjana i va millorar els excel·lents registres del 2023 en una mica més d'1 p. p. A més a més, la comparativa de la taxa d'ocupació amb la del període 2015-2019 suggereix una certa desestacionalització de l'activitat, és a dir, augmenta més l'ocupació fora de temporada alta i millora relativament menys en els mesos de juliol a setembre. En aquest mateix informe, analitzem en profunditat el canvi en l'estacionalitat del sector en els últims anys a l'article «Quins factors han contribuït a la desestacionalització de la despesa turística a Espanya?».

Aquesta millora de l'ocupació va acompanyada d'una rendibilitat que continua creixent a taxes de dos dígitos: de mitjana, el sector va ingressar 83 euros per habitació disponible el 2024 (índex de rendibilitat hotelera RevPAR), el 10% més que el 2023 i el 38% més que el 2019 (uns 23 euros més per habitació). A més a més, la temporada alta (de juliol a setembre) va ser la més rendible en la història del sector, amb uns ingressos de 107 euros de mitjana per habitació, uns 9 euros més que el 2023 i uns 30 més que el 2019.

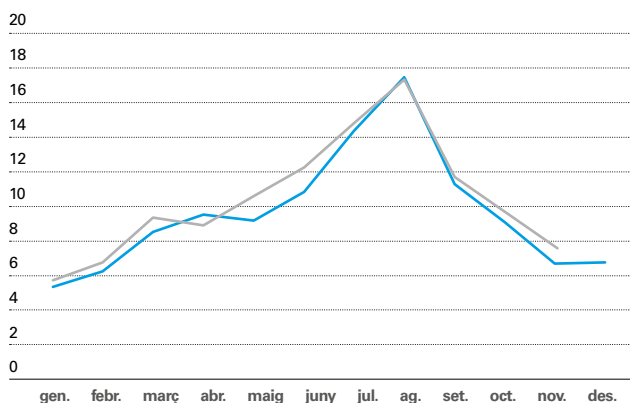
⁴ Els indicadors de demanda, d'oferta, d'ocupació i de rendibilitat del sector hotelier per al 2024 corresponen a la dada mitjana dels 12 últims mesos fins al novembre, última dada disponible a l'hora de tancar aquest informe.

Indicadors d'activitat i de rendibilitat del sector hoteler

Pernoctacions hoteleres del turista resident

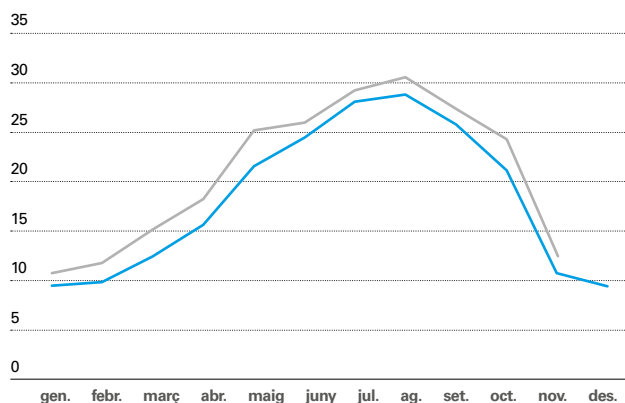
Nombre d'estades (milions)

— Mitjana 2015-2019 — 2024

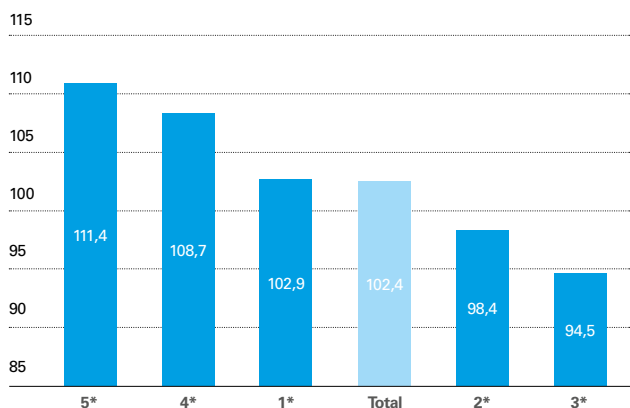
Pernoctacions hoteleres del turista no resident

Nombre d'estades (milions)

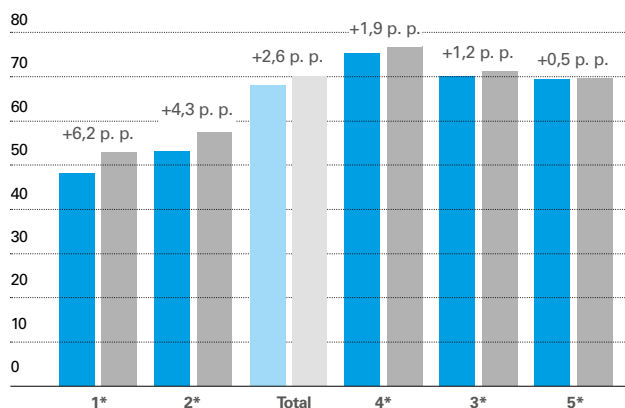
Habitacions disponibles el 2024

Índex (100 = 2019)

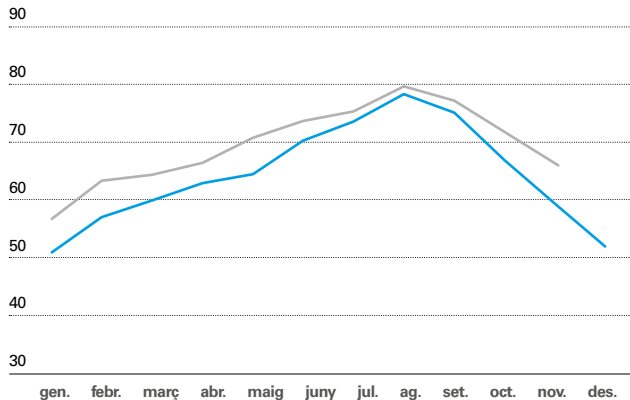
Taxa d'ocupació per categories

Categories ordenades segons la diferència de la taxa entre el 2019 i el 2024

Taxa d'ocupació hotelera

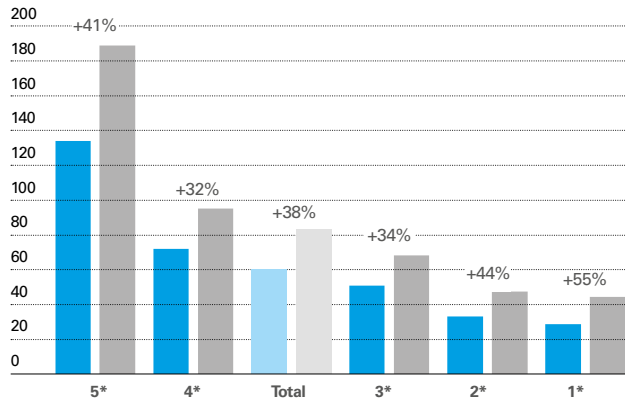
Ocupació per habitació disponible (%)

— 2015-2019 — 2024

Índex de rendibilitat hotelera RevPAR

Euros per habitació disponible

■ 2019 ■ 2024

Nota: Les dades d'habitacions disponibles, de taxa d'ocupació i d'índex de rendibilitat corresponen a la mitjana del gener-novembre.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Entre regions, la Comunitat Valenciana continua sent la que es comporta millor

Fins a l'arribada de la DANA, la Comunitat Valenciana s'havia consolidat com la regió que havia guanyat més atractiu per al turista estranger en el període postpandèmia: entre el gener i el novembre, van visitar la regió 11,3 milions de turistes estrangers, 1,5 milions més que el 2023 i 2,2 milions més que el 2019. La despesa turística va assolir els 15.200 milions d'euros a l'any (5.600 milions més que el 2019, la regió on més ha augmentat des del 2019), mentre que la despesa per turista va assolir els 1.255 euros (mitjana dels 12 últims mesos fins a l'octubre), uns 70 euros més que el 2023 i 260 euros més que el 2019, la tercera regió on més ha augmentat, només superada per Madrid i per Andalusia.

És complex estimar l'impacte sobre el sector turístic de la DANA, que va afectar de forma especialment devastadora la província de València a l'octubre. Pel costat de l'oferta, la destrucció de teixit productiu s'ha concentrat en un perímetre reduït, en un moment de l'any en què la infraestructura turística està infrautilitzada. A més a més, la major part de l'oferta turística a la Comunitat Valenciana es concentra a la Costa Blanca (el 74% de l'oferta d'habitacions hoteleres), menys afectada per la DANA. Pel costat de la demanda, la despesa amb targetes estrangeres als municipis afectats per la DANA ens permet aproximar el grau d'afectació del sector turístic.⁵ Durant la primera setmana després de la catàstrofe, la despesa dels estrangers es va enfonsar a la zona zero (el -90% interanual), i el grau de recuperació encara és molt incomplet (el -34% interanual en la setmana del 25-31 de desembre). La despesa a la resta dels municipis afectats va recular menys durant la primera setmana (el -25% interanual), però amb prou feines mostra signes de millora. Així i tot, l'impacte per al conjunt de la província de València és limitat (el 2% interanual en la setmana del 25-31 de desembre), un efecte que s'hauria de reduir amb el temps, a mesura que es reparin les infraestructures danyades i s'esvaeixi l'impacte negatiu de les notícies sobre la catàstrofe.⁶

Pel que fa a la resta de regions, la comparativa dels nivells d'ocupació entre el 2024 i el 2019 ens permet destacar el bon moment del sector a Astúries, a les dues Castelles, a Extremadura o a Aragó, regions on el model de turisme és menys massiu i més orientat cap al turisme verd i actiu. Aquesta major ocupació no va necessàriament acompanyada d'un increment significatiu de la rendibilitat, llevat del cas d'Astúries (vegeu els gràfics següents). Crida l'atenció el cas del sector hotelier a la Comunitat de Madrid, on predomina un model de turisme de ciutat, cultural i de negocis (el model que més ha trigat a recuperar-se després de la pandèmia). Es tracta d'una regió en què ha caigut l'ocupació des de l'esclat de la pandèmia, però és una de les que ha augmentat més la rendibilitat del sector.

Amb la devastació de la DANA, la despesa dels estrangers es va enfonsar a la zona zero (el -90% interanual), i el grau de recuperació encara és molt incomplet

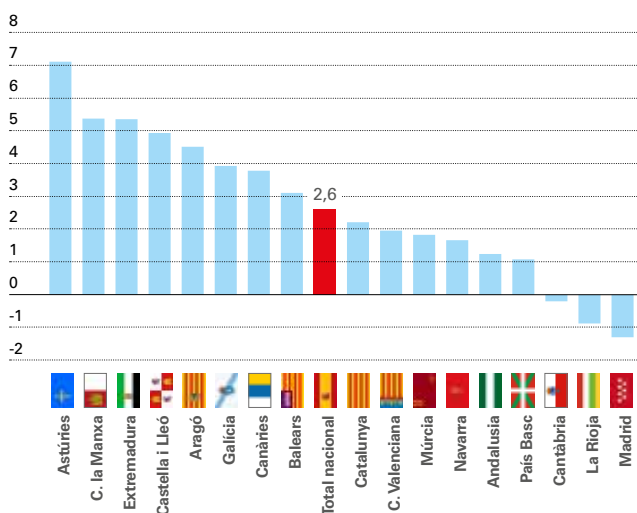
⁵ Segons les dades internes de CaixaBank, la despesa turística internacional als municipis més afectats per la DANA (zona zero) representava, abans de la DANA, el 7,3% de la despesa turística internacional de la província (a València ciutat, s'hi fa el 33% de la despesa). A la província, el pes de la despesa turística internacional i nacional es reparteix gairebé a parts iguals.

⁶ Última setmana amb dades disponibles en el moment d'escriure aquest article. El Monitor de Consum de CaixaBank Research conté actualitzacions setmanals d'aquestes dades i es pot consultar a: Monitor de consum de CaixaBank Research.

Ocupació i rendibilitat del sector hotelier segons la comunitat autònoma

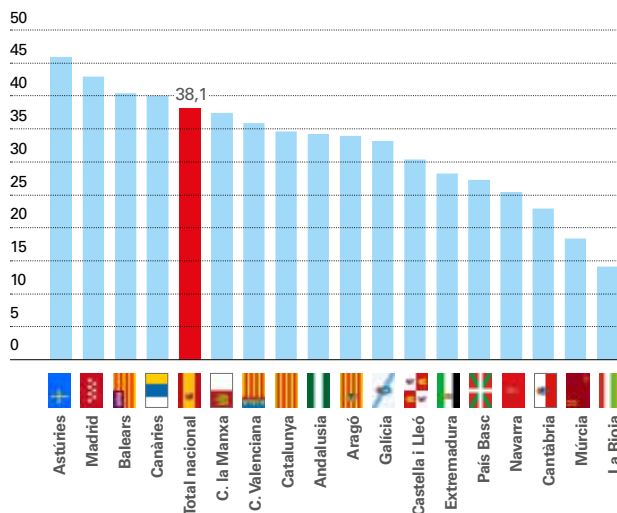
Variació de la taxa d'ocupació hotelera entre CA

Diferència entre el 2019 i el 2024 (p. p.)

Índex de rendibilitat (RevPAR)

Variació entre el 2019 i el 2024 (%)

Nota: Les dades corresponen a la mitjana del gener al novembre en relació amb el mateix període del 2019.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

El mercat laboral continua creant ocupació a ritmes molt dinàmics, però més modestos que el 2022 i el 2023

El sector turístic està creant ocupació a ritmes molt dinàmics (el 3,6% el 2024), per damunt del total de l'economia (el 2,8% el 2024) i supera els 3 milions d'empleats el 2024 (una creació d'ocupació de 106.000 treballadors en relació amb el 2023). L'anàlisi per subsectors afegeix informació sobre com s'estan comportant les diferents branques associades al sector en aquest període postpandèmia. En primer lloc, cal dir que, des de l'esclat de la pandèmia, tots els subsectors turístics han creat ocupació, llevat del sector de transport aeri i, sobretot, del sector d'activitats de lloguer (el -2,6% entre el 2019 i el 2024), un subsector que inclou el lloguer de vehicles, que ha trigat a recuperar-se després de la pandèmia pels problemes al sector de l'automòbil, tot i que és cert que l'augment en el nombre de matriculacions al llarg del 2024 suggereix que podria millorar en els propers mesos. En canvi, les activitats d'oci, culturals i esportives són les que més ocupació estan creant i les que més pes estan guanyant sobre el total d'afiliats, la qual cosa reflecteix el canvi en el patró de consum postpandèmia, on les activitats amb més interacció social i el consum d'experiències s'han disparat.

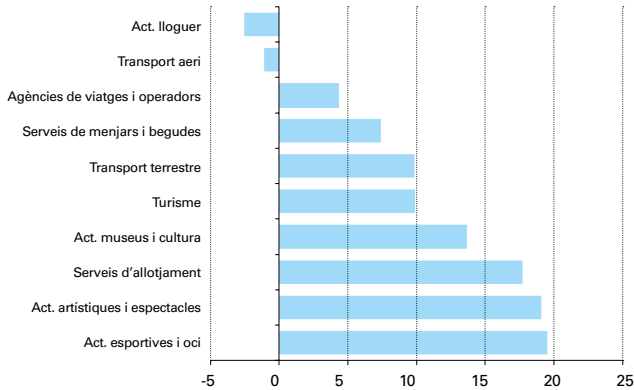
L'elevada demanda de serveis turístics fa que els preus del sector continuïn creixent amb força

El sector continua creant ocupació de manera dinàmica, tot i que hi ha molta heterogeneïtat entre subsectors

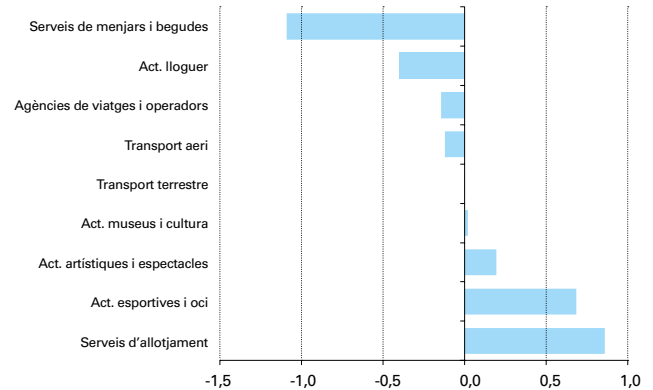
Creació d'ocupació al sector turístic

Variació entre el 2019 i el 2024 (%)

Pes sobre el total del sector turístic

Variació del pes entre el 2019 i el 2024 (p. p.)

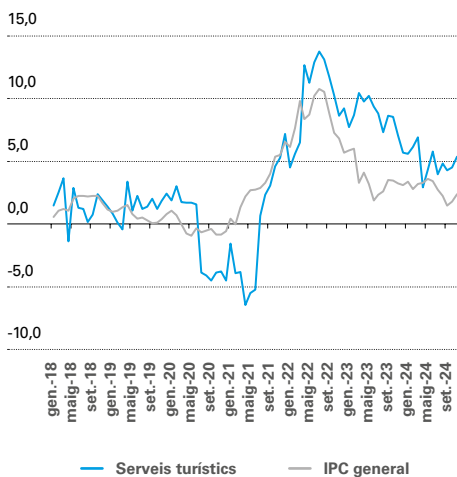
Font: CaixaBank Research, a partir de dades del MISSM.

La inflació del sector turístic es va continuar moderant de manera gradual al llarg del 2024 i es va allunyar dels màxims del 2022 (quan, entre l'abril i l'octubre, es van registrar taxes interanuals de dos dígits). No obstant això, la inflació encara se situava en el 5,4% al novembre, molt per damunt de la inflació per al conjunt de l'economia (el 2,4%), amb el transport marítim, els paquets turístics amb destinació nacional i els vols domèstics i internacionals com les partides més alcistes. Crida especialment l'atenció el repunt dels preus del transport marítim des del 2019 (el +60% acumulat), que recull, en gran part, l'increment de la demanda de turisme de creuer (hi ha uns 2 milions més de passatgers als creuers que abans de la pandèmia) i, possiblement, l'encariment dels combustibles.

Els preus dels serveis turístics es continuen moderant, però es mantenen en nivells elevats

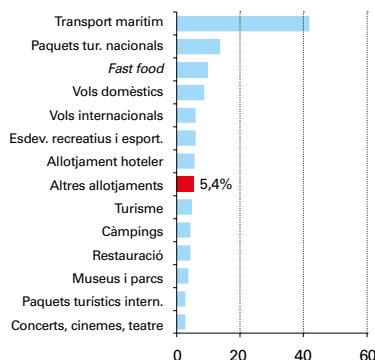
IPC general i dels serveis turístics

Variació interanual (%)

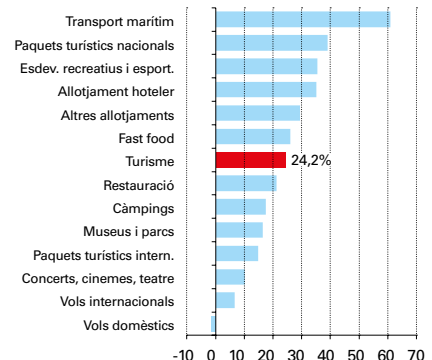
Variació anual el 2024*

(%)

Variació acumulada entre el 2019 i el 2024*

(%)

Nota: (*) Les dades del 2024 són la mitjana de 12 mesos fins al novembre.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

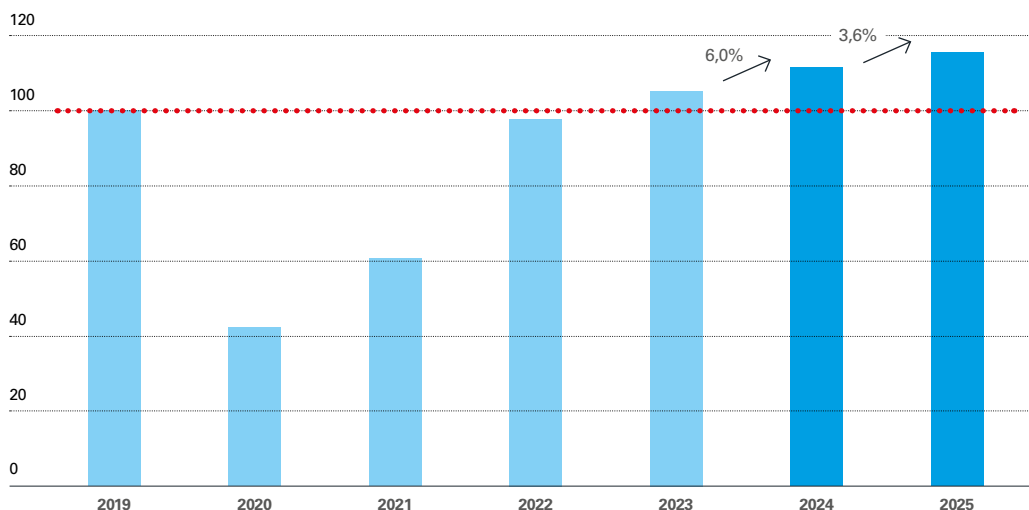
Perspectives favorables per al sector el 2025

La fortalesa del comportament del sector al llarg del 2024, al llarg del qual els indicadors de turistes internacionals han tornat a marcar nous màxims, posa de manifest que el sector està assolint nivells elevats d'utilització de la seva capacitat productiva, de manera que cal esperar que el ritme de creixement es moderi en relació amb les taxes de l'any anterior. No obstant això, encara observem algunes palanques que permetran que continuï creixent de forma sostinguda en l'horitzó actual de previsions. A l'exterior, la recuperació de la renda disponible als països emissors, a mesura que s'esvaeixi l'impacte inflacionista, i la percepció d'estabilitat geopolítica a Espanya continuaran impulsant el sector turístic en els propers trimestres. S'espera que aquesta tendència continuï desestacionalitzant el turisme, amb creixements més significatius fora de la temporada alta, la qual cosa farà que el creixement del sector sigui més sostenible.

En balanç, estimem un creixement del PIB turístic del 3,6% el 2025, després del 6,0% estimat per al 2024, amb un creixement de nou per damunt del conjunt de l'economia espanyola (el 2,3%, segons les nostres estimacions actuals per al 2025). Esperem que el turisme domèstic creixi lleugerament per damunt del 2024 (l'1,2% el 2025 vs. el 0,8% el 2024), atesa l'expectativa que les sortides a l'exterior del turista espanyol s'estabilitzaran al voltant dels mateixos nivells del 2024, mentre que el turisme internacional creixerà el 4,5% (el 8,6% el 2024). En aquest context, el PIB turístic passaria a representar el 13,2% de l'economia en comparació amb el 12,9% estimat el 2024.

PIB turístic real a Espanya

Índex (100 = 2019)

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE i d'estimacions pròpies.

Demanda potencial

Què ens diuen les elasticitats de la demanda turística internacional sobre el creixement del sector turístic a Espanya?

El sector turístic espanyol ha experimentat un creixement destacat en l'última dècada, ha superat la mitjana de l'economia nacional i s'ha mantingut competitiu en relació amb altres destinacions. La clau és l'elevada sensibilitat de la demanda turística internacional al creixement dels ingressos als països emissors. A més a més, un augment relativament moderat dels preus domèstics en relació amb les majors pujades a les destinacions competidores ha reforçat la posició competitiva espanyola. Aquestes dinàmiques expliquen l'augment sostingut de les arribades de turistes internacionals i donen suport a les previsions d'un creixement sostingut de visitants a llarg termini. No obstant això, aquest creixement planteja desafiaments de sostenibilitat i de congestió, de manera que és essencial equilibrar els fluxos de visitants i promoure polítiques que conservin els recursos naturals i el patrimoni cultural, per assegurar, així, un desenvolupament turístic sostenible i d'alt valor.

El comportament del sector turístic a Espanya durant l'última dècada ha estat extraordinari. Entre el 2015 i el 2019, el PIB turístic va créixer en termes reals a un ritme anual mitjà del 4,6% i va superar de manera notable el conjunt de l'economia. Amb posterioritat, en el període 2019-2024, marcat per la pandèmia, mentre les arribades internacionals globals van recular al voltant del 2%, les arribades a Espanya van augmentar el 10%. Només Turquia va registrar un funcionament millor dins el top 10 de destinacions receptores a nivell mundial. Les perspectives a mitjà i a llarg termini també són molt positives, i alguns estudis situen Espanya com el primer receptor de turistes internacionals el 2040.⁷

 Google i Deloitte (2024), «NextGen travellers and destinations: Our vision on the tourism industry transformation».

Què explica aquest funcionament sòlid i les bones perspectives del sector turístic espanyol?

Per respondre aquesta pregunta, en aquest article, estimem la sensibilitat de la demanda turística a les variacions dels ingressos als països emissors i als preus, tant els propis com els dels competidors. Aquest exercici mostra que el factor clau que explica el bon comportament

a llarg termini del sector turístic espanyol és l'elevada sensibilitat de la demanda turística al creixement de les rendes, mentre que, durant el període 2019-2024, el bon funcionament es basava en pujades de preu moderades en relació amb els països competidors.

Elasticitats de la demanda turística internacional a Espanya

L'elasticitat de la demanda és un concepte econòmic que mesura la reacció de la quantitat demandada d'un bé o d'un servei davant els canvis en alguns factors clau, com el preu o el nivell de renda. A CaixaBank Research hem calculat tres mètriques:

1. Elasticitat de la demanda turística en relació amb la renda als països emissors (utilitzant el PIB per capita real com a aproximació).
2. Elasticitat de la demanda turística en relació amb els preus a Espanya (emprant l'IPC com a *proxy*).
3. Elasticitat de la demanda turística en relació amb els preus a les destinacions competidores (a partir dels IPC d'aquestes destinacions).

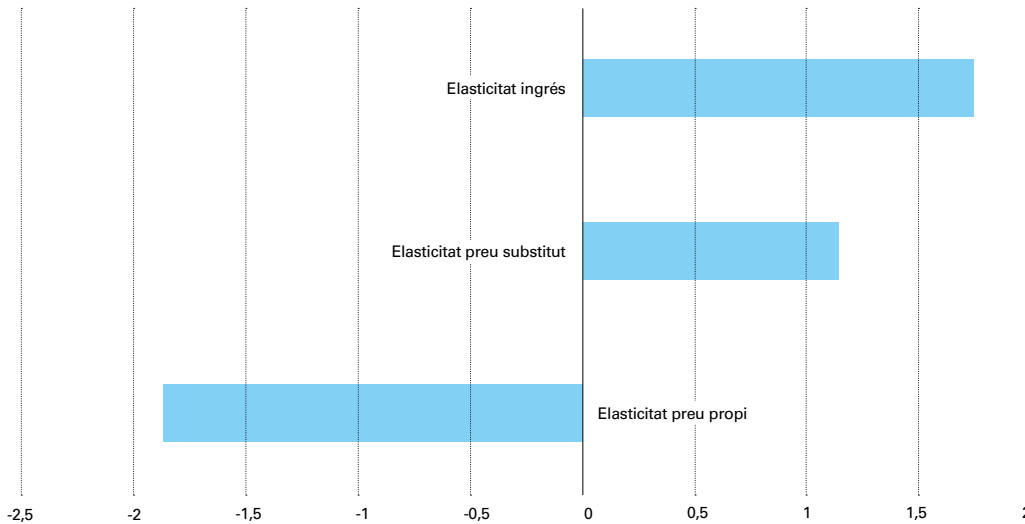
Els resultats mostren que la demanda turística cap a Espanya és especialment sensible a les variacions de la renda en origen (elasticitat d'1,74). És a dir, un augment de l'1% en el PIB per capita real dels països emissors s'associa a un increment de l'1,74% en les arribades de turistes internacionals a Espanya. D'altra banda, l'elasticitat preu a Espanya s'estima en -1,87, de manera que una alça de preus de l'1% comporta una disminució de les arribades de l'1,87%. Finalment, l'elasticitat en relació amb els preus dels competidors (1,14) indica que un encariment de l'1% en termes absoluts a les destinacions alternatives es tradueix en un increment d'arribades a Espanya de l'1,14%.

En conjunt, aquestes estimacions confirmen que el turisme a Espanya té les característiques d'un bé de luxe (la demanda creix de manera més que proporcional a l'augment de la renda) i és altament sensible als preus, tant propis com de la competència.

Elasticitats de la demanda turística internacional

Variació de la demanda (%)

Nota: L'elasticitat mesura la variació percentual de l'arribada de turistes internacionals a Espanya davant un augment de l'1% en el PIB per capita dels països emissors, el nivell de preus a Espanya i el nivell de preus als països competidors.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades d'Eurostat i de l'INE.

La pujada de preus a Espanya el 2019-2024 és inferior a la mitjana dels competidors

La notable resiliència del sector turístic espanyol durant el període 2019-2024 s'explica, en gran part, per un increment dels preus turístics més moderat en relació amb altres mercats competidors.⁸ Mentre que Espanya ha registrat un augment dels preus turístics del 22,3%, països com Grècia (el 23,5%), França (el 35,1%) o Croàcia (el 44,8%) han experimentat escalades substancialment majors, la qual cosa ha encarat les seves destinacions de manera més intensa. Fins i tot en relació amb mercats amb increments més baixos, com Itàlia (el 14,4%), la competitivitat d'Espanya s'ha vist reforçada per ajustos de preus menys disruptius en segments clau. Per exemple, malgrat que les tarifes hoteleres espanyoles s'han incrementat el 31,4%, a Itàlia ho han fet el 32,4%, de manera que Espanya es manté en una posició avantatjosa per atreure visitants sensibles al cost.

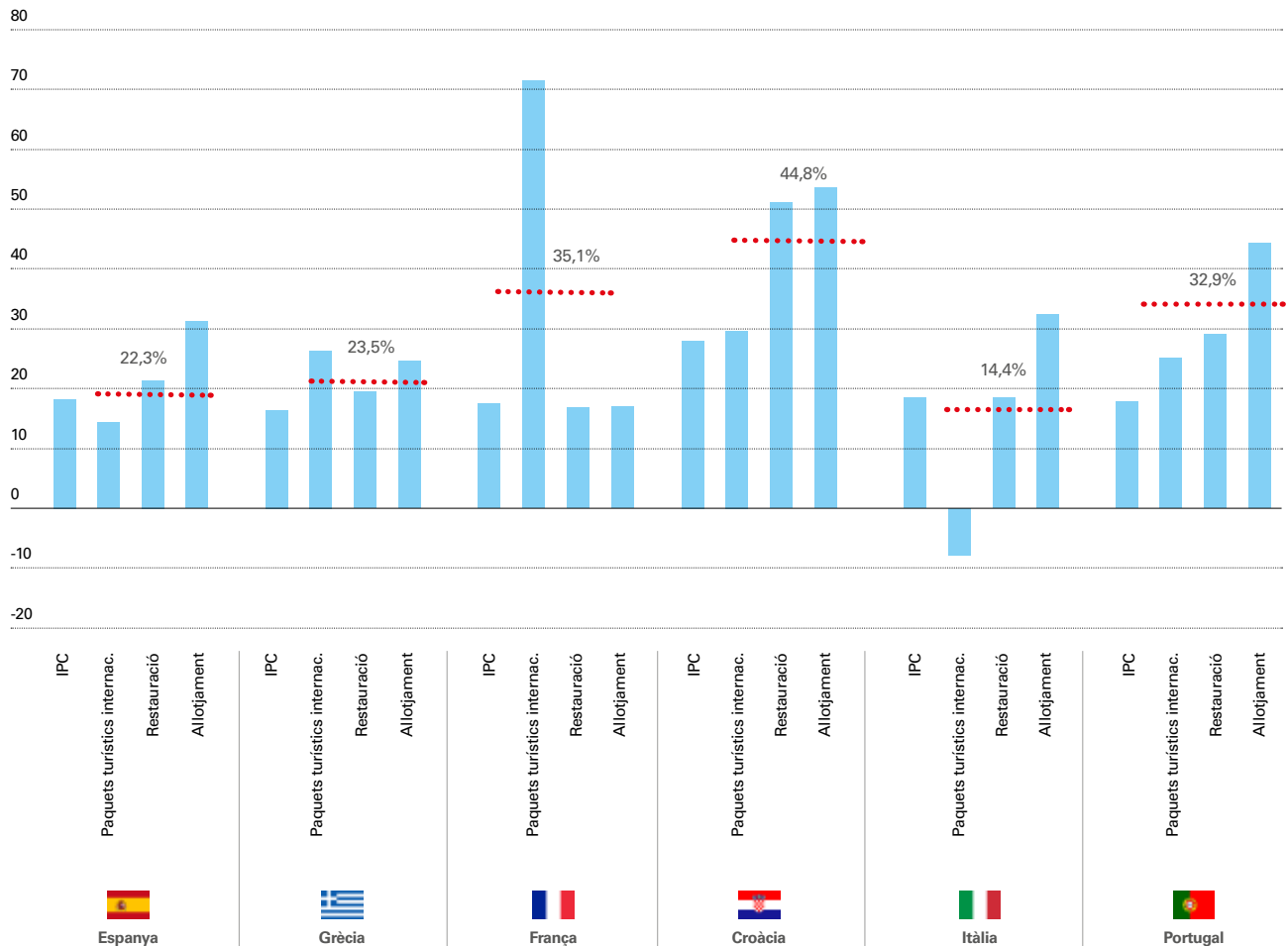
⁸ Mitjana de l'augment dels preus de l'allotjament, de la restauració i dels paquets turístics internacionals.

Des d'una perspectiva microeconòmica, l'elasticitat preu de la demanda del turisme a Espanya, estimada en $-1,87$, indica que els viatgers responen de manera relativament intensa als canvis en els preus. No obstant això, l'alça moderada limita la contracció en la quantitat demandada. Al seu torn, una elasticitat creuada d' $1,14$ en relació amb les destinacions competidores evidencia que, quan altres països apugen els preus, la demanda turística es desplaça de forma favorable cap a Espanya. Aquests factors han contribuït a l'enfortiment de la posició competitiva del sector i han afavorit el bon funcionament de les arribades internacionals en els últims anys.

La notable resiliència del sector turístic espanyol durant el període 2019-2024 s'explica, en gran part, per un increment més moderat dels preus turístics en relació amb altres mercats competidors

Inflació acumulada entre el 2019 i el 2024

Variació entre el 2019 i el 2024 (%)

Font: CaixaBank Research, a partir de dades d'Eurostat.

Elasticitat ingrés: motor de l'auge i del futur del turisme espanyol

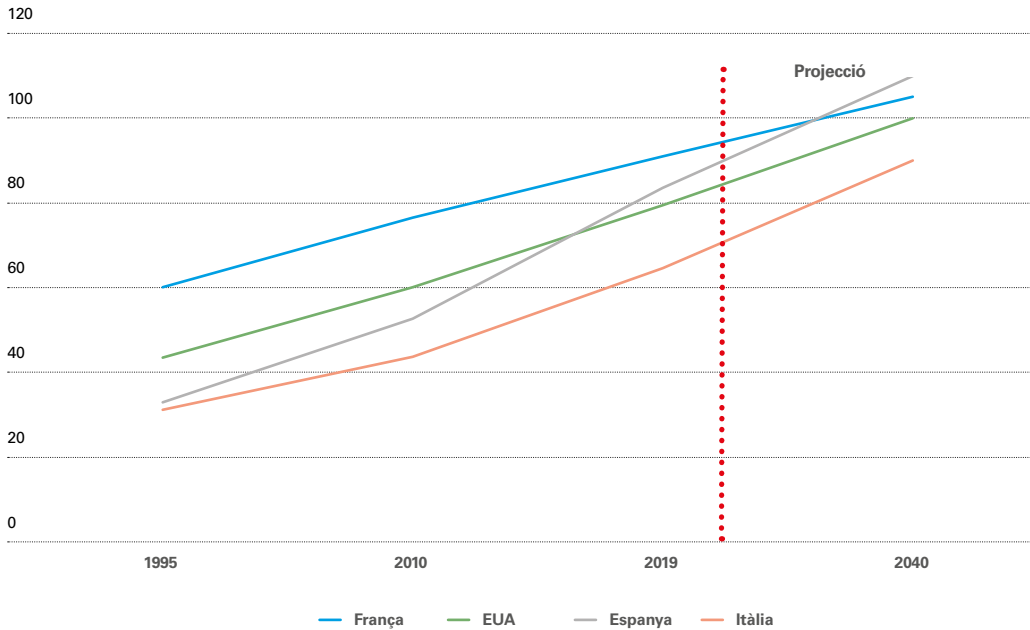
La sòlida expansió del sector turístic espanyol en les últimes dècades es basa, en gran part, en l'elevada elasticitat ingrés de la seva demanda. Així, s'estima una elasticitat mitjana d'1,74, la qual cosa implica que un increment de l'1% en el PIB per capita mundial es tradueix en un augment de l'1,74% en les arribades de turistes internacionals a Espanya. Aquest fort nexa entre la renda disponible i la propensió a viatjar ha estat clau per consolidar la posició d'Espanya en el panorama turístic global i per apuntalar unes perspectives de creixement favorables en el futur.

Les xifres il·lustren aquesta dinàmica amb claredat: les arribades van passar de 33 milions el 1995 a 52,7 milions el 2010 i van assolir els 83,5 milions el 2019. Aquest augment continuat és degut, en part, a la millora de la renda disponible a diferents mercats emissors i confirma la robusta sensibilitat del turisme a la capacitat de despesa dels viatgers.

Arribades de turistes internacionals

Milions

Nota: Projeccions per al 2040 de l'estudi de Google i Deloitte (2024), «NextGen travellers and destinations: Our vision on the tourism industry transformation».

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de Deloitte, de Google i de l'OMT.

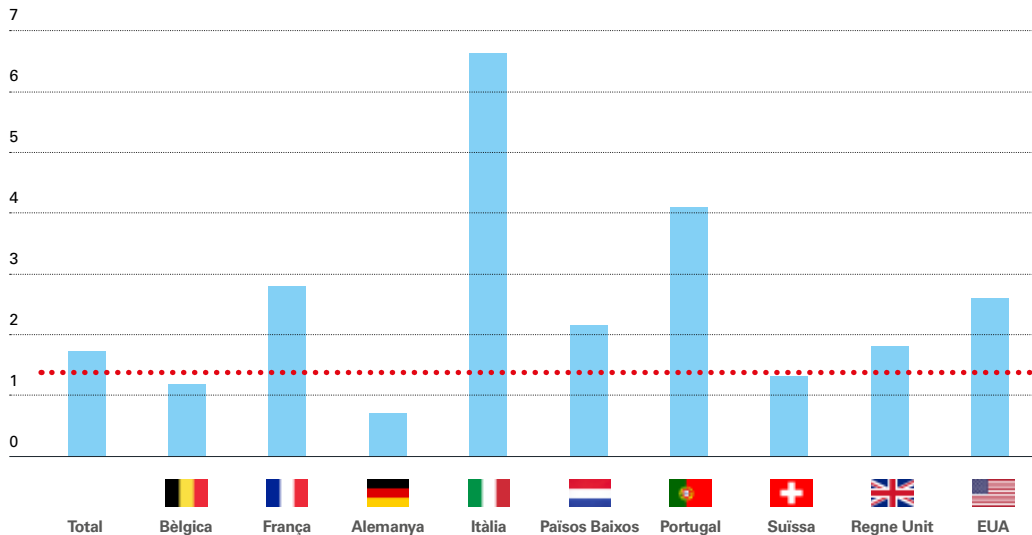
Les projeccions de creixement econòmic global indiquen que Espanya podria superar els 110 milions d'arribades el 2040, segons un estudi de Deloitte i Google, la qual cosa consolidaria encara més la seva condició de destinació de referència a nivell mundial. En la mesura que les economies emissores mantinguin un ritme de creixement estable i l'oferta turística espanyola continuï reforçant la seva competitivitat, la nostra estimació de l'elasticitat ingrés implicaria un creixement de les arribades encara més forta fins al 2040. En tot cas, la previsió de 110 milions d'arribades és plausible quan tenim en compte altres factors que podrien afectar el funcionament del turisme, com els riscos geopolítics o els fluxos de població.

Cal destacar, a més a més, que l'elasticitat ingrés supera el valor d'1 a la majoria dels principals països emissors de turistes cap a Espanya. Itàlia, amb una elasticitat de 6,64, encapçala la llista, seguida de Portugal (4,1), de França (2,8), dels EUA (2,6) i dels Països Baixos (2,16). Al pol oposat, Bèlgica (1,19) i Alemanya (0,7) exhibeixen una reacció més moderada a les variacions de la renda.

Les projeccions de creixement econòmic global indiquen que Espanya podria passar a ser el primer receptor de turistes internacionals el 2040

Elasticitat ingrés de la demanda turística internacional per país

Variació de la demanda (%)

Nota: L'elasticitat mesura la variació percentual de l'arribada de turistes internacionals a Espanya davant un augment de l'1% en el PIB per capita dels països emissors.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE i del Banc Mundial.

Consolidar un bé de luxe

L'alta elasticitat ingrés de la demanda turística d'Espanya, que vaticina un creixement significatiu d'arribades a mesura que les economies emissores augmenten la seva renda, convida a plantejar una gestió acurada dels fluxos de visitants. Un volum excessiu i descoordinat de turisme podria afectar negativament la qualitat mediambiental i social de la destinació i posa en risc el posicionament d'Espanya com a destinació turística de qualitat. Per aquest motiu, és aconsellable afavorir polítiques que equilibrin l'oferta i la demanda en zones més sensibles, al mateix temps que promoguin la inversió en infraestructura verda i l'ús eficient de recursos com l'aigua i l'energia. Així es protegeix l'entorn natural i, en paral·lel, es manté l'experiència de qualitat que busquen els viatgers internacionals de major valor.

Noves pautes turístiques

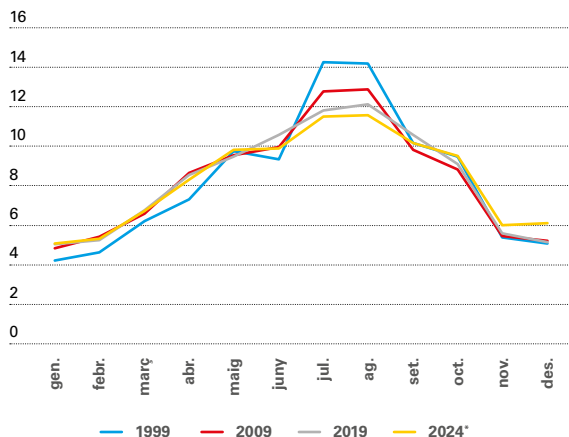
Quins factors han contribuït a la desestacionalització de la despesa turística a Espanya?

El turisme a Espanya experimenta un procés de desestacionalització cada vegada més marcat. Malgrat que els mesos d'estiu continuen concentrant una gran part dels fluxos turístics, les arribades fora de la temporada alta augmenten amb més força. Entre els principals impulsors d'aquesta evolució destaquen els viatgers procedents d'Europa i, de forma molt notable, la creixent diversificació estacional de les destinacions urbanes costaneres. Pel que fa al turisme domèstic, l'anàlisi a partir de dades internes de CaixaBank confirma que, entre el 2019 i el 2024, els visitants d'edats intermèdies i amb rendes mitjanes i altes han exercit un paper protagonista en aquest fenomen. La major flexibilitat laboral i la possibilitat d'aprofitar preus més competitius en temporada baixa podrien ser factors determinants. Aquest canvi de patró obre noves oportunitats per equilibrar l'activitat turística al llarg de l'any i fomentar un creixement més sostenible.

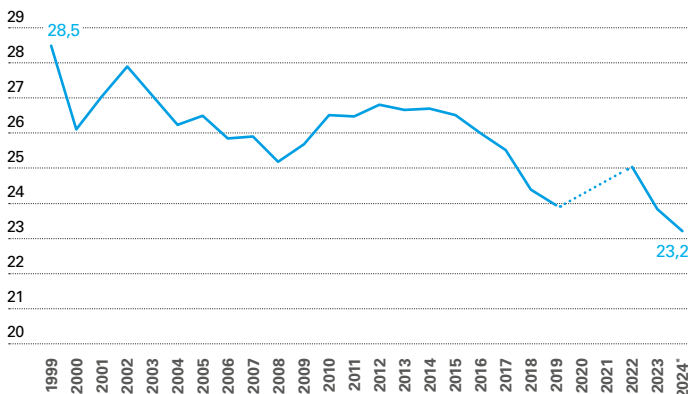
La indústria turística espanyola ha registrat un avanç notable en les últimes dècades. Durant els 12 últims mesos fins al novembre del 2024, es van rebre 93,7 milions de visitants internacionals, el doble que el 1999, quan Espanya va rebre uns 47 milions de turistes. No obstant això, aquest creixement no s'ha distribuït de manera homogènia: les arribades internacionals han augmentat amb molta més força en temporada baixa que en temporada alta. Mentre que, al juliol i a l'agost del 2024, va arribar el 63,5% més de turistes que en els mateixos mesos del 1999, a la resta dels mesos, l'increment va superar el 115%, gairebé el doble que en els mesos d'estiu.

La tendència cap a la desestacionalització es consolida de forma progressiva: el 1999, els mesos de juliol i d'agost concentraven el 28,5% de les arribades internacionals, però, el 2024 (acumulat de 12 mesos fins al novembre), el seu pes es va reduir fins al 23,2%. Què explica aquesta tendència? Per aclarir-ho, aquest article combina dades públiques i registres interns de CaixaBank amb l'objectiu d'identificar quines destinacions i quins perfils de turistes estan impulsant el canvi.

Arribades de turistes internacionals a cada mes (% sobre el total de turistes a cada any)

Proporció d'arribades de turistes internacionals al juliol i a l'agost de cada any (% sobre el total de turistes a cada any)

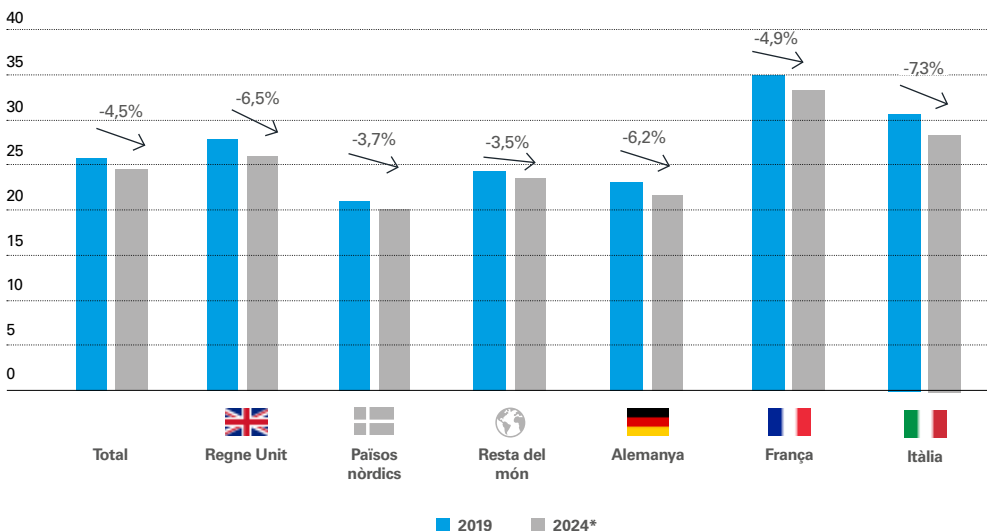
Notes: (*) La dada del 2024 és l'acumulada de 12 mesos fins al novembre. Al gràfic de la dreta, s'ometen les dades del 2020-2021, perquè el patró estacional es va veure molt afectat per la pandèmia.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

El turisme internacional es desestacionalitza, sobretot, pel turisme europeu

Les dades de l'INE evidencien que el mercat europeu ha estat el gran dinamitzador de la desestacionalització del turisme internacional a Espanya. Entre el 2019 i el 2024, la proporció de la despesa turística internacional durant els dos mesos amb una despesa més elevada (el juliol i l'agost) va disminuir el 4,5% en termes agregats, amb reculades especialment marcades en la despesa dels turistes provinents d'Itàlia (el -7,3%), del Regne Unit (el -6,5%) i d'Alemanya (el -6,2%). En canvi, la categoria «Resta del món» amb prou feines va reduir el 3,5% la seva proporció de despesa en aquests mesos, la qual cosa confirma el paper determinant del turisme europeu per equilibrar la demanda al llarg de tot l'any.

Proporció de la despesa turística internacional al juliol i a l'agost (% sobre la despesa a cada any)

Nota: (*) La dada del 2024 és l'acumulada de 12 mesos fins al novembre.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Les destinacions urbanes costaneres lideren la desestacionalització

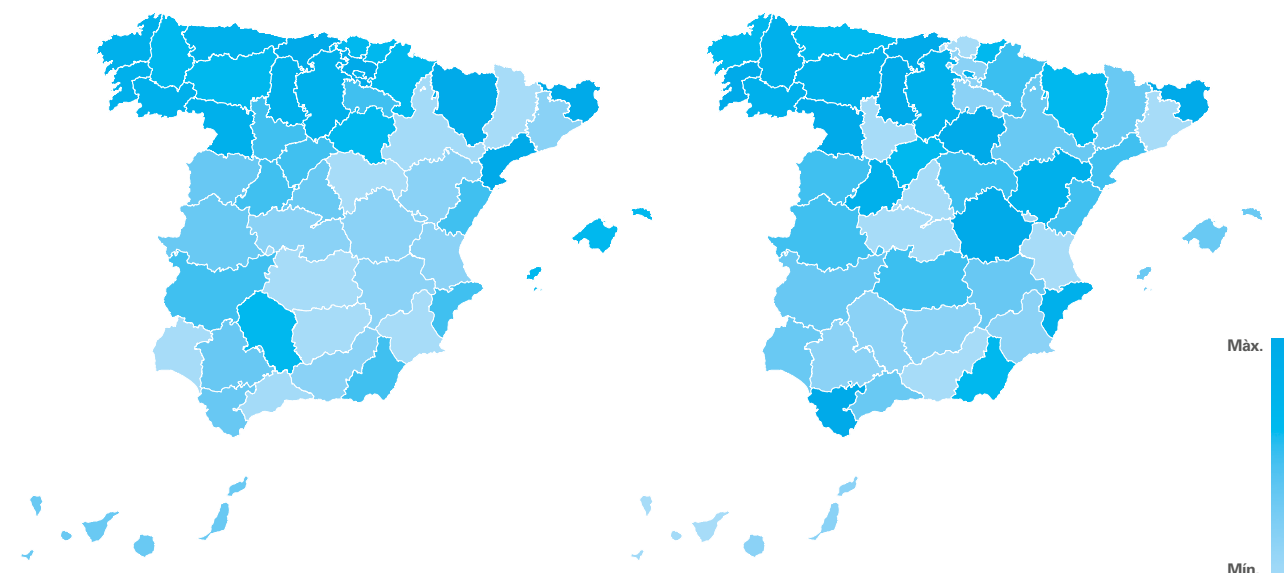
Més enllà de les dades de l'INE, la granularitat de les dades de pagaments amb targetes estrangeres als TPV de CaixaBank (despesa turística internacional) i amb targetes espanyoles fora del baricentre habitual de despesa (despesa turística domèstica), degudament agregades i anonimitzades,⁹ ens permet investigar amb més detall els factors i les tendències que afecten l'estacionalitat del turisme. Els dos mapes següents representen la proporció de la despesa turística, internacional i domèstica, que es concentra en els dos mesos amb més despesa turística de l'any a nivell de província per a l'any 2024 (acumulat de 12 mesos fins al novembre).

⁹ Per a més detalls sobre les definicions de despesa turística internacional i despesa turística domèstica, vegeu el portal d'Economia en temps real de CaixaBank Research: realtimeeconomics.caixabankresearch.com.

Estacionalitat de la despesa turística per província

Despesa turística internacional

Despesa turística domèstica

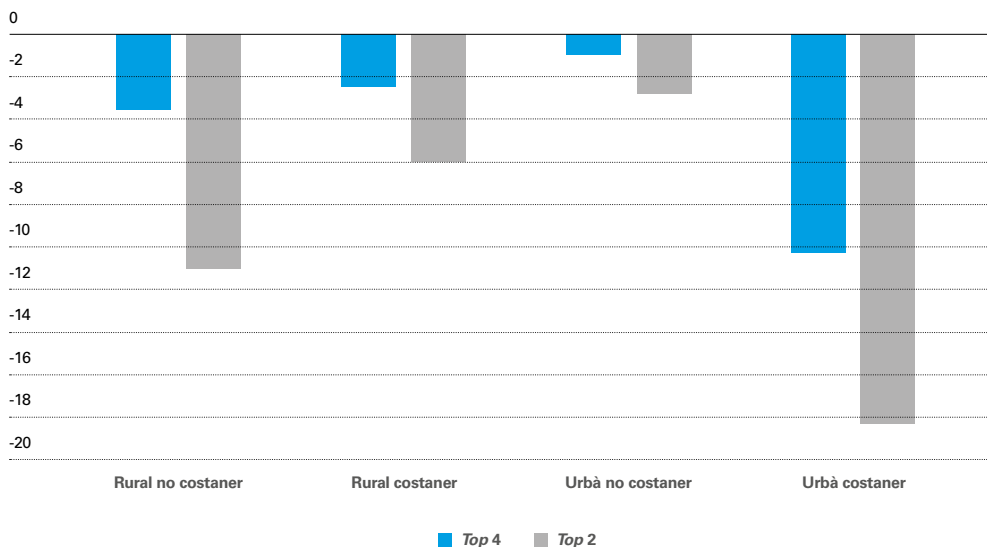
Notes: El mapa representa la proporció de despesa en els dos mesos amb més despesa sobre el total. Els colors més foscos mostren una major estacionalitat.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de pagaments als TPV de CaixaBank.

L'anàlisi geogràfica revela importants contrastos entre les zones de la costa atlàntica i mediterrània i entre les zones més rurals i urbanes. Al mapa del turisme internacional, s'observen tonalitats més clares (indicatives d'una menor concentració estacional) a les grans urbs i a la costa mediterrània, mentre que, a la costa atlàntica, predominen els colors més foscos, reflex d'una major estacionalitat. Per la seva banda, el mapa del turisme domèstic segueix un patró similar, tot i que amb un nivell d'estacionalitat una mica més elevat: les diferències entre les províncies urbanes i costaneres s'intensifiquen, i el turisme rural, tant a l'interior com a la costa, presenta un comportament notablement estacional. S'aprecia també una clara divisió nord-sud, la qual cosa apunta al fet que els factors climàtics i l'oferta turística afecten de manera diferent cada territori.

Al gràfic següent, que il·lustra la variació en la proporció de despesa en els mesos pic (els *top 4* i els *top 2*) entre el 2019 i el 2024, es confirma que les destinacions urbanes costaneres són les que més han avançat en la reducció de l'estacionalitat. La proporció de despesa en els quatre mesos de major consum (*top 4*) ha caigut el 10,3%, mentre que, en els dos mesos de despesa més elevada (*top 2*), el descens arriba al 18,3%. Aquests resultats contrasten amb la menor reducció observada a les destinacions urbanes no costaneres (el -1,0% al *top 4* i el -2,8% al *top 2*) i a les zones rurals (per exemple, en el turisme rural costaner, la caiguda és del 2,5% al *top 4* i del 6,0% al *top 2*). En conjunt, aquestes dades posen de manifest que la combinació d'atractius urbans i de sol i platja impulsa els municipis urbans i costaners com a majors promotors de la desestacionalització turística a Espanya.

Despesa turística internacional: variació en l'estacionalitat per tipus de destinació

Variació de la proporció de la despesa en els mesos pic entre el 2019 i el 2024 (%)

Nota: *Top 2* i *top 4* indiquen els dos mesos i els quatre mesos amb més despesa, respectivament.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de pagaments als TPV de CaixaBank.

Turisme domèstic: les franges d'edat mitjanes i els individus d'ingressos mitjans i alts són els que impulsen la desestacionalització

Les dades internes de CaixaBank, agregades i anonimitzades, permeten desglossar la despesa turística domèstica en funció de l'edat dels clients. L'anàlisi entre el 2019 i el 2024 mostra que els segments entre els 30 i els 64 anys són els principals artífexs de la desestacionalització en els mesos pic. El col·lectiu dels 16 als 29 anys amb prou feines redueix la seva proporció de despesa en els quatre mesos amb més activitat (el -0,2%) i en els dos mesos amb més despesa (el -0,1%), mentre que els grups entre els 30 i els 49 anys mostren caigudes molt més significatives (el -4,1% i el -9,7%, respectivament). Per la seva banda, el segment dels 50 als 64 anys registra reduccions del 3,8% en la despesa dels mesos *top 4* i del 7,7% en els *top 2*. En el cas dels més grans de 65 anys, la disminució és més continguda en els quatre mesos de major despesa (el -1,0%), tot i que assoleix el -6,9% en els dos mesos de major despesa.

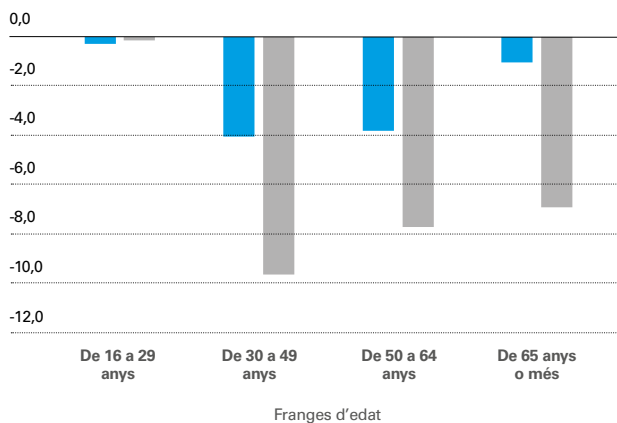
Sembla que la major flexibilitat laboral després de la pandèmia és un factor determinant per explicar aquests resultats. En augmentar les oportunitats de teletreball i la possibilitat de triar dates de vacances amb menys restriccions, els grups d'edat més actius laboralment poden aprofitar uns preus més competitius, menys aglomeracions i, en general, una experiència turística més còmoda. Així mateix, la baixa natalitat redueix la dependència dels calendaris escolars i, per tant, podria facilitar els viatges en períodes menys tradicionals.

Amb dades internes, també podem segmentar la variació de l'estacionalitat del turisme domèstic entre el 2019 i el 2024 en funció del nivell d'ingressos dels individus. Seguint la metodologia del portal d'Economia en temps real, dividim les llars entre les d'ingressos baixos (menys de 1.000 euros nets al mes), les d'ingressos mitjans (entre 1.000 i 2.000 euros nets) i les d'ingressos alts (més de 2.000 euros nets al mes).

Estacionalitat de la despesa turística domèstica

Per franges d'edat

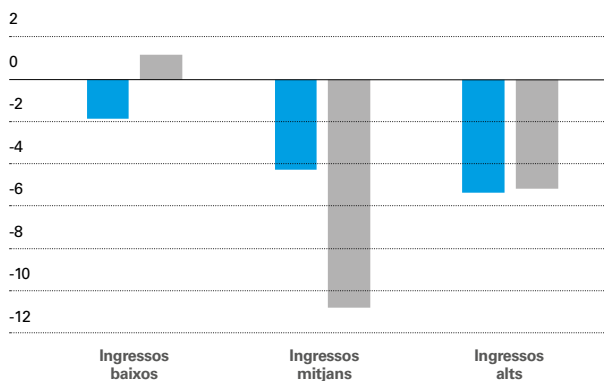
Variació de la proporció de la despesa en els mesos pic entre el 2019 i el 2024 (%)

■ Top 4 ■ Top 2

Per nivells d'ingressos

Variació de la proporció de la despesa en els mesos pic entre el 2019 i el 2024 (%)

Notes: Top 2 i top 4 indiquen els dos mesos i els quatre mesos amb més despesa, respectivament.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de pagaments als TPV de CaixaBank.

Observem que els individus de les franges d'ingressos mitjans i alts mostren una major tendència a desestacionalitzar la despesa turística, tal com ho mostren els descensos en la proporció de despesa en els mesos pic (*top 4* i *top 2*) entre el 2019 i el 2024. Mentre que els individus d'ingressos baixos amb prou feines han modificat la despesa en els mesos de major concentració (el $-1,9\%$ al *top 4* i un lleuger increment del $+1,2\%$ al *top 2*), els grups d'ingressos mitjans registren reculades en la proporció de despesa turística, en els quatre i en els dos mesos amb major despesa, del $4,3\%$ i del $10,8\%$, respectivament. De manera similar, el segment d'ingressos alts presenta reduccions notables, del $5,3\%$ al *top 4* i del $5,2\%$ al *top 2*, la qual cosa indica un augment en la flexibilitat en l'elecció de les dates dels viatges.

Entre les explicacions potencials d'aquesta tendència, destaca la major capacitat financera de les franges d'ingressos mitjans i alts per ajustar les vacances a temporades menys concorregudes, ja sigui per evitar aglomeracions o per beneficiar-se de preus més competitius. Així mateix, la major autonomia laboral en llocs qualificats podria facilitar la planificació de viatges en períodes no tradicionals.

Les dades recents confirmen que la desestacionalització del turisme a Espanya és una realitat en auge. Diverses dinàmiques conflueixen per impulsar aquest fenomen: l'afluència creixent de turistes europeus amb menys restriccions a l'hora de viatjar, la flexibilitat laboral i la recerca de destinacions que combinen atractius urbans amb l'oferta tradicional de sol i platja. A més a més, les cohorts d'edat compreses entre els 30 i els 64 anys i els segments de rendes mitjanes i altes són les que més estan contribuint a aquest canvi estructural. En un context de creixent demanda internacional i de necessitat de sostenibilitat, aquest procés de desestacionalització obre finestres d'oportunitat per al sector turístic espanyol, ja que la desestacionalització afavoreix un ús més equilibrat de la infraestructura i del capital humà al llarg de l'any. A llarg termini, la consolidació d'aquest patró pot reforçar la competitivitat del turisme a Espanya i pot propiciar un creixement més sostenible.

Restauració

El sector de la restauració a Espanya el 2024: el que revelen les dades de milions de transaccions de pagaments amb targetes

El 2024, el sector de la restauració a Espanya va tornar a tenir un comportament excepcional, gràcies, en gran part, al bon moment que travessa el turisme al nostre país. A partir de milions de transaccions amb targetes, degudament anonimitzades, podem observar el comportament recent de la despesa en restauració a Espanya. La nostra anàlisi posa de manifest la importància dels turistes, que van aportar el 38% dels ingressos del sector el 2024. També observem que el *ticket* mitjà sol ser més elevat a les províncies que atreuen el turista internacional i que la facturació del sector és molt estacional, perquè prop del 40% dels ingressos es concentren en només quatre mesos. L'estacionalitat és especialment marcada a les regions més dependents del turista estranger.

La restauració ha estat una de les branques de serveis que més s'ha beneficiat del fortíssim impuls del sector turístic espanyol en els últims anys. De fet, el 2024 ha tornat a ser un bon any per al sector: la facturació en restauració va augmentar lleugerament per damunt del 7% (el 15% per damunt del nivell del 2019), un creixement per damunt de la inflació del sector (el 4,7% el 2024 i el 21% des del 2019), i va continuar creant ocupació a un ritme superior al del conjunt de l'economia (el 3,2% el 2024, en relació amb el 2,8% per al total de sectors), fins a assolir els 1,44 milions de treballadors, nou màxim en la sèrie disponible.¹⁰

Per poder analitzar amb més profunditat l'evolució recent del sector de la restauració, en aquest article, utilitzem les dades internes de pagaments amb targetes de CaixaBank, degudament anonimitzades i agregades a nivell provincial.¹¹ L'elevada granularitat de les dades disponibles ens permet caracteritzar i categoritzar múltiples aspectes de la despesa en restauració. Aquest article explota aquesta informació per extreure conclusions rellevants per al sector restaurador espanyol, per conèixer els nous patrons de consum postpandèmia, per observar l'impacte del turisme sobre el sector i per veure les similituds i les disparitats entre províncies.

¹⁰ Les dades per al 2024 consideren la mitjana de l'any fins a l'última dada disponible a l'hora de tancar aquest informe: l'octubre per a la xifra de negocis (ingressos anuals), el novembre per a la inflació i el desembre per als afiliats.

¹¹ Dades de la despesa amb targetes emeses per CaixaBank, de la despesa als TPV de CaixaBank i dels reintegraments en caixers CaixaBank. Les dades corresponents al 2024 són la mitjana entre el gener i el setembre.

La despesa en restauració va continuar creixent amb força el 2024

Segons l'indicador de consum de CaixaBank Research, disponible al portal d'Economia en temps real,¹² la despesa presencial en restauració va créixer a taxes molt dinàmiques al llarg del 2024 (el 6,5%), lleugerament per damunt de la despesa total en oci i hoteleria, tot i que una mica més modestes que les taxes de dos dígits registrades el 2022 i el 2023, inflades, primer, per la reactivació postpandèmia i, després, per l'episodi inflacionista. D'altra banda, no hi ha dubte de la importància del turisme per al sector restaurador espanyol. En efecte, els indicadors de despesa turística al sector de la restauració revelen que la despesa realitzada pels turistes estrangers (pagaments amb targetes estrangeres) va créixer de manera significativa el 2024, amb taxes al voltant del 20%. Per la seva banda, la despesa en restauració dels turistes domèstics també va avançar amb força (al voltant del 10% el 2024).¹³

¹² Els indicadors de consum, de despesa turística i de salaris referenciats en aquest article s'actualitzen mensualment i es troben disponibles al portal d'Economia en temps real.

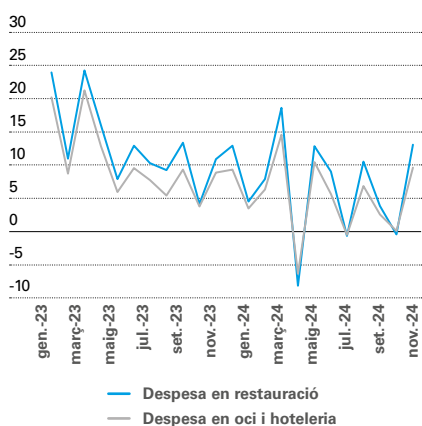
¹³ Considerem com a despesa dels turistes domèstics els pagaments als TPV de CaixaBank amb targetes emeses per entitats espanyoles efectuats fora de les seves àrees habituals de consum (àrea de residència, de treball, de consum rutinari, etc.).

Els indicadors del sector de la restauració revelen que els pagaments amb targetes estrangeres van créixer el 2024, amb taxes al voltant del 20%

Indicadors de consum i de despesa turística de CaixaBank Research

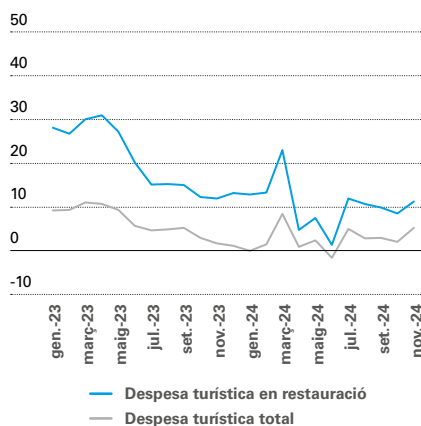
Despesa presencial total

Variació interanual (%)

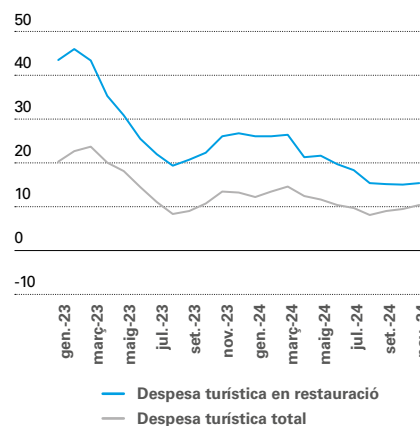
Despesa turística realitzada amb targeta espanyola

Variació interanual (%)

Despesa turística realitzada amb targeta estrangera

Variació interanual (%)

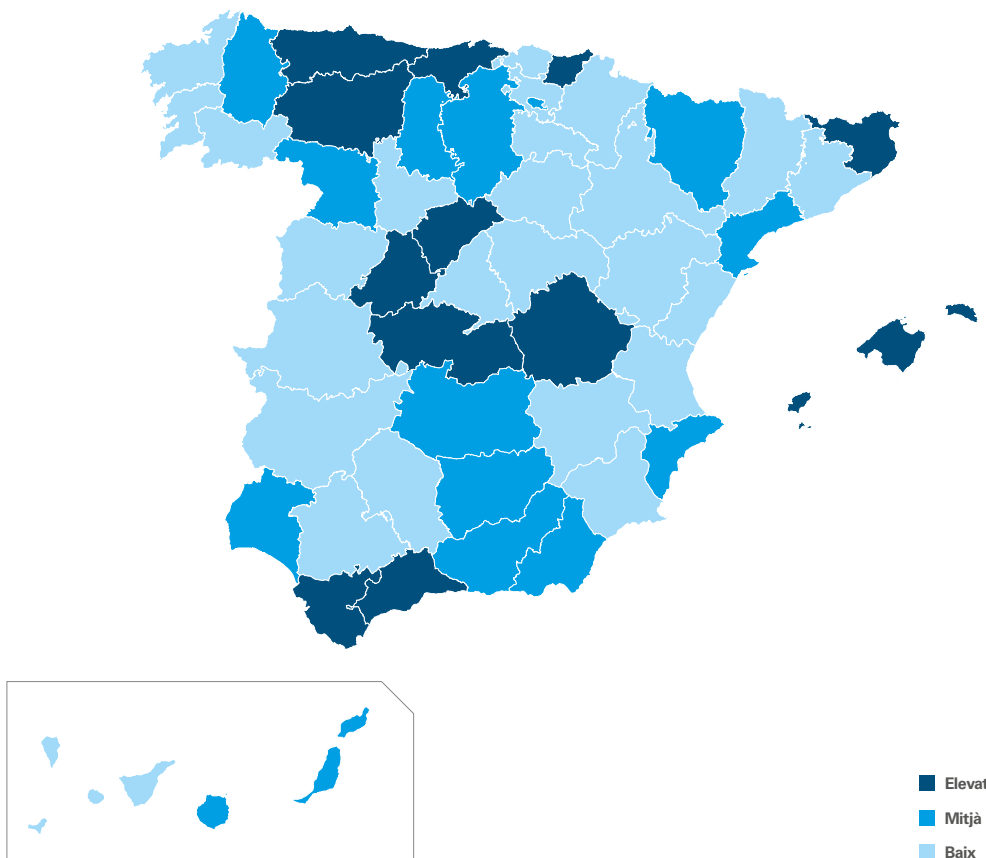
Nota: Els indicadors de consum i de despesa turística total s'actualitzen mensualment i estan disponibles al portal d'Economia en temps real (realtimeeconomics.caixabankresearch.com).

Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes de despesa amb targeta en restauració.

Segons les dades internes, el *ticket* mitjà a Espanya va ascendir a uns 21,0 euros per transacció el 2024, tot i que hi ha una forta disparitat entre regions, entre els 35 euros registrats a les Balears, de lluny la província amb un *ticket* mitjà més elevat, i els 16,5 euros registrats a Àlaba, la regió amb un *ticket* mitjà més baix. El mapa de la pàgina següent resumeix visualment aquestes diferències. Entre les províncies amb un *ticket* mitjà més elevat es troben, a més de les Balears, Màlaga, Segòvia, Àvila, Astúries i Girona, entre d'altres. En canvi, Saragossa, Barcelona i València, a més de la ja esmentada Àlaba, són les regions que van registrar un *ticket* mitjà més baix el 2024.

Ticket mitjà del sector de la restauració a Espanya

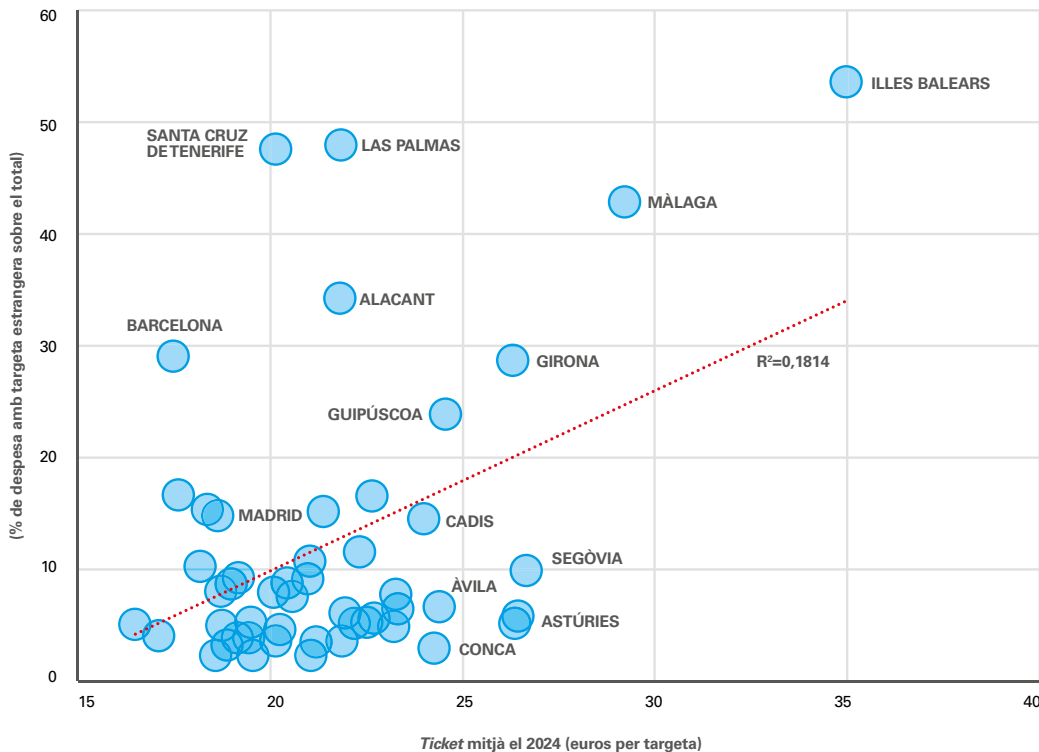
Nota: Es defineix el *ticket* mitjà com elevat, mitjà o baix en funció de si el *ticket* mitjà supera el percentil 75, 50 o 25, respectivament.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes de despesa amb targeta en restauració.

El 2024, el *ticket* mitjà del turista estranger va ser de 31,2 euros per transacció, uns 6 euros més que la despesa mitjana del turista resident

Una gran part d'aquestes diferències geogràfiques són degudes a la composició diferent de la clientela dels establiments de restauració a cada província. El 2024, el *ticket* mitjà del turista estranger va ser de 31,2 euros per transacció, uns 6 euros més que la despesa mitjana del turista resident. En conseqüència, s'observa una relació positiva entre el *ticket* mitjà i la proporció de la despesa del turista estranger per províncies, tal com es pot apreciar al gràfic següent.¹⁴ A grans trets, com més gran és la proporció de la despesa del turista internacional en una província, més elevat és el *ticket* mitjà. Hi ha grans excepcions, com els casos de Santa Cruz de Tenerife, de Las Palmas o d'Alacant, on el percentatge de facturació dels turistes estrangers és elevat, però el seu *ticket* mitjà és modest.

¹⁴ La dependència de la despesa del turista estranger es defineix com la proporció de la despesa total en restauració que es realitza amb targetes estrangeres, utilitzant també dades internes de CaixaBank.

Les províncies que atreuen més turistes internacionals gaudeixen d'un *ticket* mitjà més elevat

Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

Quin és el client més rellevant per al sector restaurador a cada província?

També és rellevant per al sector restaurador preguntar-se quin tipus de consumidor acudeix amb més assiduitat als seus establiments. Per esbrinar-ho, calculem la despesa en restauració que procedeix del turista estranger (despesa en restauració amb targeta estrangera), del turista resident (despesa amb targeta de resident, però fora de la província de l'usuari) i del client local (despesa d'un usuari d'aquesta província). Per al conjunt del sector de la restauració, no és estrany que el client principal sigui el consumidor local, perquè aporta, de mitjana, el 62% del total de la facturació anual. No obstant això, l'aportació dels turistes no és gens menyspreable: el turista estranger aporta el 25%, mentre que el 13% restant l'aporta el turista domèstic. No obstant això, les diferències entre províncies són molt destacables, tal com veurem tot seguit.

Per al sector restaurador, el client local és el més important, tot i que el turista estranger és el més rellevant a les províncies més turístiques

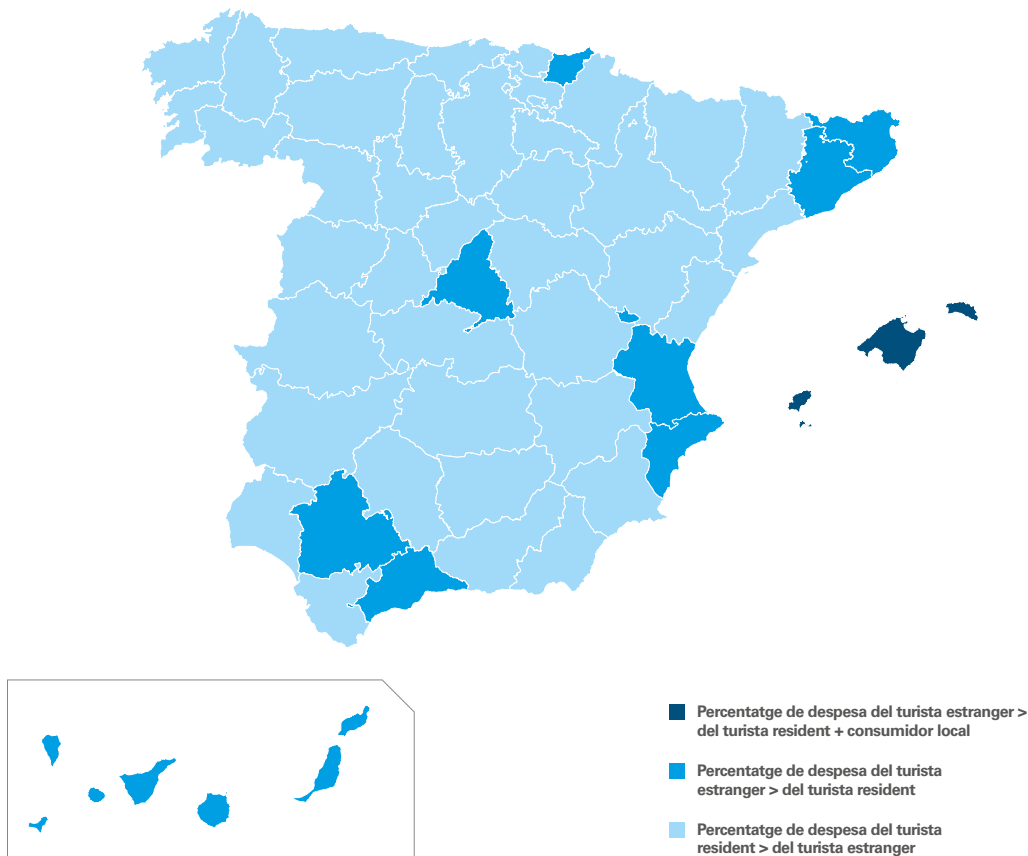

Totes les províncies registren un major percentatge de despesa del client local que dels turistes, amb les excepcions de les Balears, de Santa Cruz de Tenerife i de Las Palmas. Partint d'aquest punt, les províncies més dependents del client local són Ciudad Real, Albacete, Àlaba, Saragossa i Valladolid, on la proporció sobre la despesa total en restauració es troba entre el 78% de Valladolid i el 84% de Ciudad Real.

A l'altre extrem, trobem les Balears, la província que registra la menor proporció de despesa en restauració per part dels clients locals (el 39%). De fet, les Balears són la destinació més dependent de la despesa estrangera, que aporta el 54% del total (per tant, supera el que aporten tant el client local com el turista resident). També és especialment rellevant el paper del turista estranger a Barcelona, a Girona, a Alacant, a València, a Màlaga, a Sevilla, a Madrid, a Guipúscoa, a Las Palmas o a Santa Cruz de Tenerife, on el percentatge de facturació supera el del turista resident.

Finalment, malgrat que no hi ha cap província en què el turista resident sigui el més rellevant per al sector restaurador (és a dir, que superi el percentatge de facturació dels altres dos tipus de client), la seva importància per al sector no és menyspreable: el turista resident té més importància que el turista estranger a 4 de cada 5 províncies espanyoles, entre les quals cal destacar els casos de Zamora, de Sòria, de Terol, d'Osca i de Lleida, les províncies on es registren els majors percentatges de despesa del turista resident (en el rang del 29%-35%).

El client local és el més rellevant per al sector de la restauració

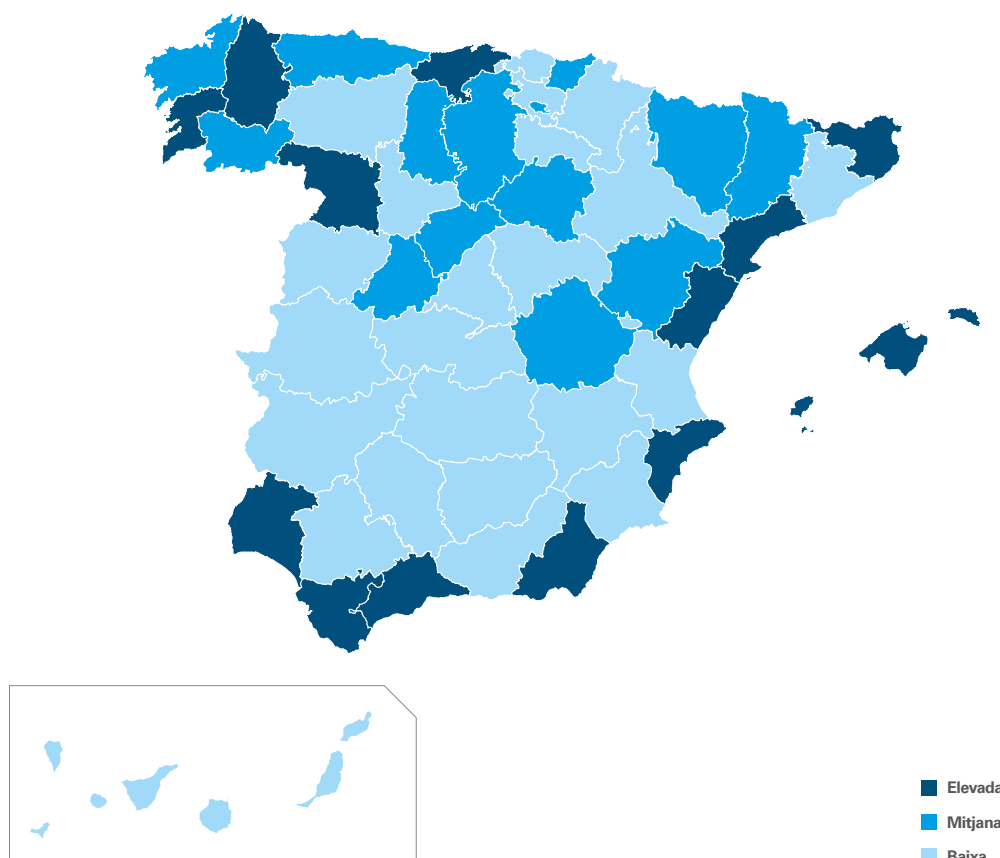
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

El sector de la restauració espanyol suporta una elevada estacionalitat de l'activitat

Tenint en compte la seva forta dependència del sector turístic, no sorprèn l'elevada estacionalitat que presenta el sector restaurador espanyol: el 40,5% de la facturació total del restaurant mitjà espanyol es concentra en només quatre mesos de l'any (temporada alta del juny al setembre). Als extrems es troben les regions insulars: el sector restaurador de les Balears registra l'estacionalitat més elevada del país (el 61% de la facturació es concentra en quatre mesos), mentre que Santa Cruz de Tenerife i Las Palmas registren la més baixa (el 37%), la qual cosa reflecteix que la localització privilegiada de les Illes Canàries li permet estendre la seva temporada turística més enllà dels mesos d'estiu.

En el conjunt del país, a grans trets, les regions de l'arc mediterrani solen tenir una estacionalitat una mica més elevada, la qual cosa pot estar relacionada amb la seva major dependència del turista, sobretot de l'estranger. No obstant això, també s'observen taxes elevades a les províncies del nord peninsular, en aquest cas, potser, més relacionades amb una climatologia més adversa fora dels mesos de la temporada alta de l'estiu.

Estacionalitat de la facturació del sector de la restauració

Nota: Es defineix l'estacionalitat com elevada, mitjana o baixa en funció de si el percentatge de facturació que es concentra en els 4 mesos amb més ingressos supera el percentil 75, 50 o 25, respectivament.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes de despesa amb targeta en restauració.

Finalment, les províncies que gaudeixen d'una temperatura mitjana més elevada al llarg de l'any, situades a la meitat inferior del país, són també les que presenten una menor estacionalitat en la facturació.

Què ens diuen les dades internes sobre l'evolució dels salaris del sector?

L'indicador d'ingressos salarials del portal d'Economia en temps real de CaixaBank Research recull l'evolució dels ingressos salarials mensuals de les persones físiques, calculats a partir dels moviments en el compte corrent identificats específicament com a nòmina.¹⁵

D'acord amb aquest indicador, els salaris del sector de la restauració van repuntar al voltant de taxes del 4,0%-5,0% interanual tant el 2022 com en la primera meitat del 2023, per damunt del creixement dels salaris per al conjunt de l'economia, impulsats, probablement, pel repunt de l'activitat del sector i per la falta de mà d'obra en els primers trimestres postpandèmia. No obstant això, fins i tot aquest repunt va ser insuficient per compensar l'increment de la inflació registrat entre el 2021 i el 2022 i va provocar una pèrdua de poder adquisitiu dels treballadors del sector. Des del començament del 2024, el creixement dels salaris s'ha moderat i, en els últims mesos, s'ha estabilitzat al voltant de ritmes del 2,5% interanual.

¹⁵ S'inclouen tots els ingressos de nòmina acumulats en el mes per al càlcul d'un salari mensual. L'indicador de salaris correspon a la mitjana de la variació interanual de la nòmina mensual, que es calcula client a client.

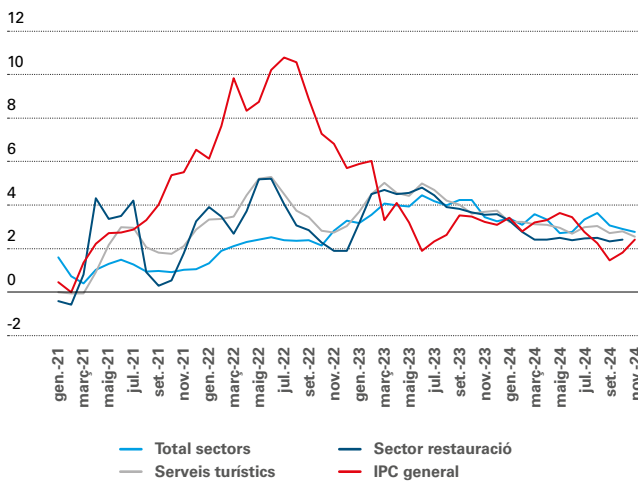
Els salaris del sector de la restauració van repuntar al voltant de taxes del 4,0%-5,0% interanual el 2022 i en la primera meitat del 2023, per damunt del creixement dels salaris per al conjunt de l'economia

D'altra banda, el gràfic del Semàfor dels salaris reflecteix la intensitat amb què creixen els ingressos salarials dels treballadors del sector de la restauració. El 2024, prop de la meitat dels assalariats van experimentar un creixement dels ingressos laborals superior al 3%. A més a més, al voltant del 37% dels assalariats van gaudir d'incrementos superiors al 6%.¹⁶ Cal destacar que aquests percentatges són molt similars als del període pre pandèmia i evidencien la normalització dels costos laborals al sector. El Semàfor també reflecteix el descens dels salaris el 2020 (el 42% dels treballadors van experimentar un descens dels ingressos), mentre que el major creixement dels salaris es va produir el 2022 i el 2023, quan més de la meitat de les nòmines van créixer per damunt del 3% anual, els anys de major recuperació del sector, gràcies a l'embranchada del turisme.

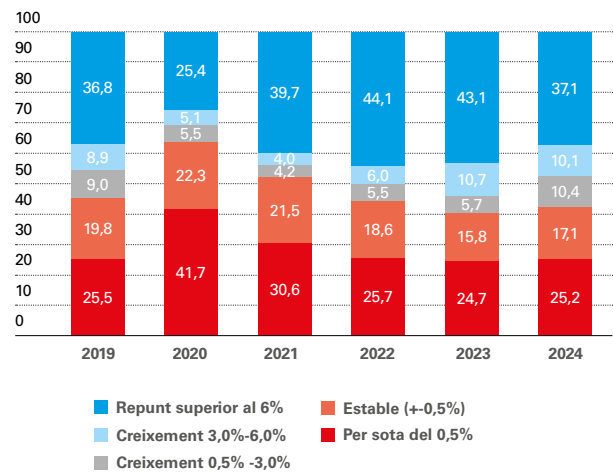
¹⁶ L'indicador salarial de CaixaBank Research mesura l'evolució del total dels ingressos percebuts per un treballador, sense controlar les hores treballades. Així, el descens dels ingressos salarials experimentat pel 25% dels treballadors en restauració és atribuïble a un descens de les hores treballades.

Els salaris dels treballadors del sector estan recuperant una certa capacitat de compra

Indicador d'ingressos salarials mensuals
Variació interanual (%)

Semàfor dels salaris del sector de la restauració
(% sobre el total de nòmines)

Notes: L'indicador dels ingressos salarials correspon a la mitjana de la variació interanual de la nòmina mensual, que es calcula client a client. Dades disponibles al portal d'Economia en temps real de CaixaBank Research (realtimeeconomics.caixabankresearch.com). Les dades del Semàfor per al 2024 corresponen a la mitjana fins a l'octubre.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

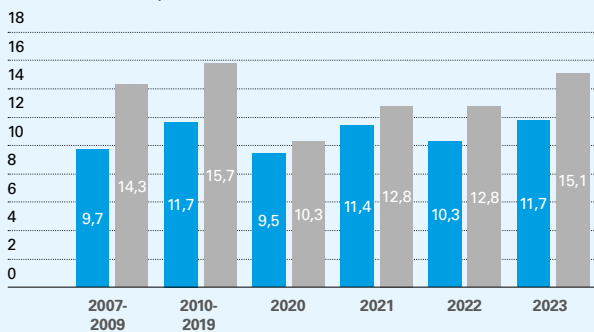
Dinàmiques empresarials al sector de la restauració a Espanya

1. El sector de la restauració té una elevada rotació empresarial, superior a la mitjana de l'economia

Hi ha una elevada taxa de creació d'empreses...

Taxa de creació d'empreses

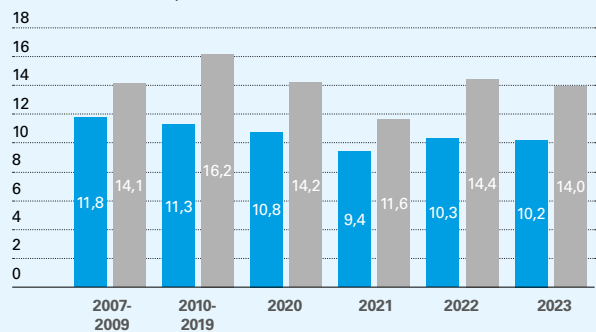
Altes del total d'empreses (%)

...però també una elevada mortalitat empresarial

Taxa de mortalitat empresarial

Baixes del total d'empreses (%)

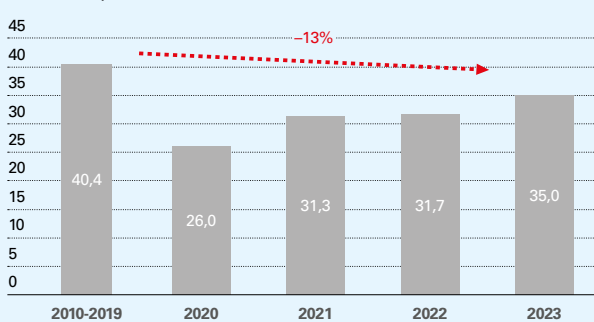

■ Total economia ■ Sector restauració

El 2023, el sector va crear unes 35.000 empreses...

Altes d'empreses en restauració

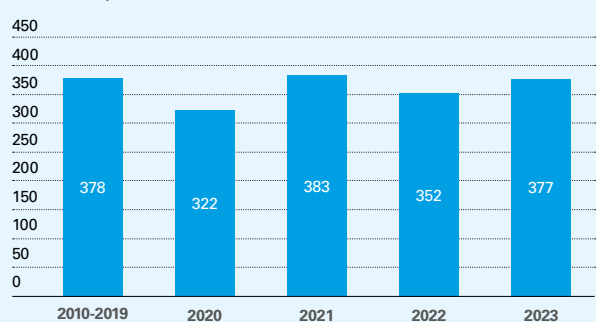
Milers d'empreses

...però, el 2010-2019, se'n creaven unes 40.400 a l'any

Altes d'empreses en el total economia

Milers d'empreses

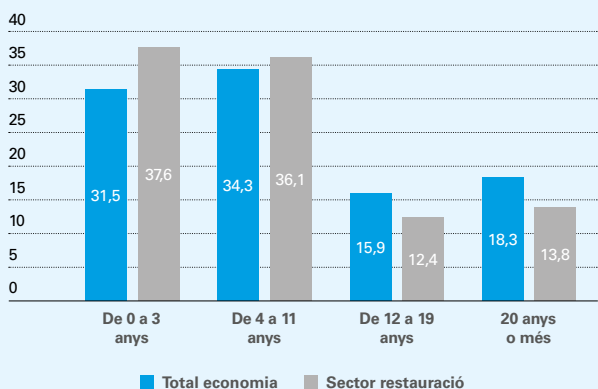

2. El sector es compon d'empreses joves: 3 de cada 4 empreses tenen menys d'11 anys

Les empreses són més joves que la mitjana

Empreses per activitat i per edat el 2023

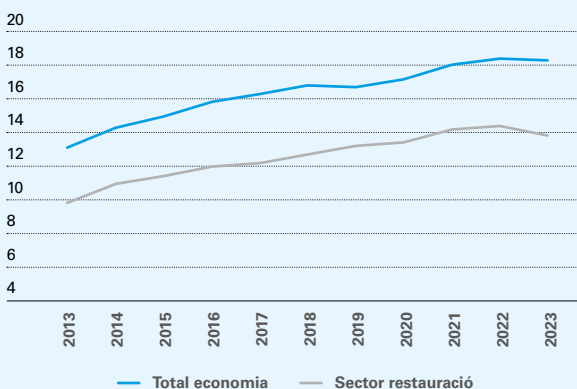
(% sobre el total)

Augmenta la proporció d'empreses de +20 anys

Empreses de 20 anys o més

(% sobre el total)

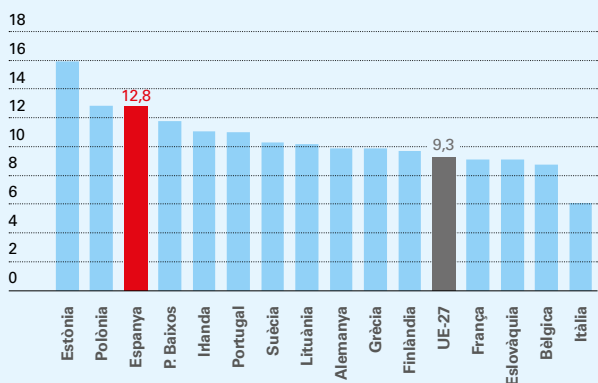

3. La rotació empresarial del sector de la restauració a Espanya és superior a la de la UE

A Espanya, la taxa de creació d'empreses de restauració és de les més elevades de la UE... però també té una elevada mortalitat

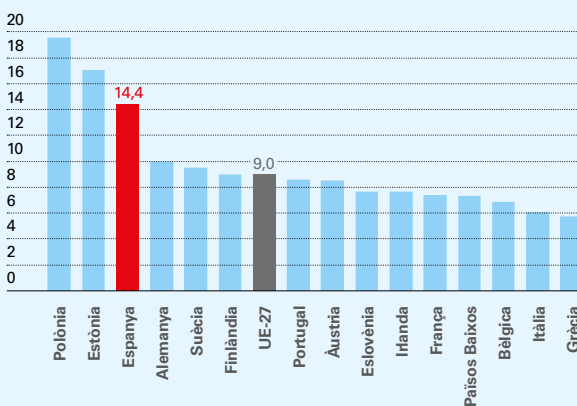
Taxa de creació d'empreses el 2022

Altes del total d'empreses (%)

Taxa de mortalitat empresarial el 2022

Baixes del total d'empreses (%)

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE i d'Eurostat.

Principals indicadors del sector turístic

Percentatge de variació sobre el mateix període de l'any anterior, llevat que s'indiqui el contrari

	Mitjana 2000-2007 ¹	Mitjana 2008-2014 ²	Mitjana 2015-2019 ³	2020	2021	2022	2023	2024 ⁴	Tendència	Data de l'última dada
Indicadors d'activitat										
PIB total	3,4	-1,2	2,6	-10,9	6,7	6,2	2,7	2,8	☀️	3T 2024
PIB turístic	1,7	-0,7	4,6	-54,9	37,4	58,6	7,9	6,0	☀️	3T 2024
Mercat laboral										
Afiliats total	3,5	-2,3	4,1	2,6	2,6	3,9	2,7	2,4	☀️	des.-24
Afiliats al sector turístic	4,4	-1,0	4,0	2,4	2,4	10,4	5,1	3,6	☀️	des.-24
Serveis d'allotjament	4,9	-0,8	4,9	5,1	5,1	23,2	8,7	5,7	☀️	des.-24
Serveis de menjars i begudes	4,6	0,9	4,0	2,2	2,2	10,6	4,5	3,2	☀️	des.-24
Agències de viatges/operadors turístics	5,6	-2,8	5,7	-6,9	-6,9	7,8	9,9	6,5	☀️	des.-24
Altres serveis turístics	4,1	-3,1	3,6	2,3	2,3	6,7	4,5	3,3	☀️	des.-24
Balança de pagaments										
Ingressos per turisme (% del PIB)	4,7	4,6	5,6	1,4	2,4	5,1	5,8	6,1	☀️	2023
Pagaments per turisme (% del PIB)	1,2	1,2	1,7	0,7	0,9	1,6	1,8	1,9	☀️	2023
Saldo turístic (% del PIB)	3,6	3,4	3,9	0,8	1,6	3,6	4,0	4,2	☀️	2023
Indicadors de demanda turística										
Turisme internacional										
Nombre de turistes internacionals	3,8	2,2	5,2	-77,4	64,7	129,8	18,9	10,9	☀️	nov.-24
Procedència: Regne Unit	-	4,6	3,5	-82,5	36,6	251,5	14,2	6,6	☀️	nov.-24
Procedència: Alemanya	-	5,7	1,6	-78,6	117,8	87,5	12,5	10,5	☀️	nov.-24
Procedència: França	-	11,1	1,4	-65,2	49,8	73,4	16,6	11,1	☀️	nov.-24
Procedència: Itàlia	-	14,1	4,8	-79,1	79,8	135,5	20,9	12,2	☀️	nov.-24
Procedència: Estats Units	-	1,2	15,8	-87,9	97,8	251,1	36,9	10,4	☀️	nov.-24
Procedència: resta d'Europa	-	-	7,6	-77,5	82,7	118,0	20,0	16,0	☀️	nov.-24
Procedència: fora d'Europa	-	-	13,0	-79,2	6,9	205,0	47,1	21,1	☀️	nov.-24
Despesa total dels turistes internacionals	5,4	3,4	7,9	-78,5	76,4	149,7	24,8	16,9	☀️	nov.-24
Durada mitjana (dies)	-	-	7,6	6,6	8,4	7,7	7,4	7,3	☀️	nov.-24
Despesa mitjana diària per persona (€)	-	-	141,7	104,0	133,3	158,8	173,3	186,0	☀️	nov.-24
Turisme domèstic										
Pernoctacions	-	-	0,1	-30,6	23,7	9,1	1,3	0,5	☁️	nov.-24
Durada mitjana (dies)	-	-	3,5	4,3	3,6	3,7	3,6	3,9	☀️	set.-24
Despesa mitjana diària per persona (€)	-	-	51,2	40,5	50,7	63,2	67,1	67,0	☀️	set.-24
Indicadors d'oferta hotelera										
Nombre de places hoteleres ofertes	3,3	1,2	1,3	-51,2	44,2	39,2	3,1	2,8	☀️	nov.-24
Categoria: 4 o 5 estrelles	9,7	3,6	3,0	-53,4	53,4	42,7	3,6	4,0	☀️	nov.-24
Resta de categories	0,2	-0,8	-0,4	-48,7	34,8	35,2	2,6	1,4	☀️	nov.-24
Grau d'ocupació hotelera (p. p.)	-0,4	0,2	1,2	-31,9	16,7	18,4	4,8	1,0	☁️	nov.-24
Categoria: 4 o 5 estrelles	-0,6	0,6	0,7	-36,0	18,3	19,9	4,9	1,0	☁️	nov.-24
Resta de categories	-0,5	-0,5	1,4	-27,2	14,7	16,3	4,6	0,9	☁️	nov.-24
Tarifa mitjana diària (ADR) ⁵	-	0,2	4,1	-28,7	31,6	20,8	9,0	7,9	☀️	nov.-24
Categoria: 4 o 5 estrelles	-	-0,8	4,1	-25,7	30,5	17,1	8,8	7,3	☀️	nov.-24
Resta de categories	-	0,4	3,2	-31,6	27,5	25,9	11,6	9,3	☀️	nov.-24
Ingressos per habitació disponible (RevPAR) ⁶	-	0,6	6,9	-60,0	61,9	67,9	15,6	10,0	☀️	nov.-24
Categoria: 4 o 5 estrelles	-	0,4	5,6	-60,0	60,2	66,8	15,1	9,3	☀️	nov.-24
Resta de categories	-	-1,3	7,6	-57,8	54,9	65,4	17,3	12,2	☀️	nov.-24

Notes: 1. Per als indicadors nombre de turistes internacionals i despesa total dels turistes internacionals, la mitjana correspon al 2004-2007. 2. Per als indicadors nombre de turistes internacionals per procedència, la mitjana correspon al 2013-2014. 3. Per a l'indicador pernoctacions domèstiques, la mitjana correspon al 2016-2019. 4. Última dada disponible per a l'any 2024, llevat del PIB, del PIB turístic i de la balança de pagaments (les xifres del 2024 corresponen a la previsió de CaixaBank Research). 5. ADR indica *average daily rate*. 6. RevPAR indica *revenue per available room*.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE, del Ministeri de Treball, Migracions i Seguretat Social i del Banc d'Espanya.

CaixaBank Research

Els *Informes Sectorials* i la resta de publicacions de CaixaBank Research estan disponibles a la web: www.caixabankresearch.com. Mitjançant els nostres estudis, intentem estimular el debat i l'intercanvi d'opinions entre tots els sectors de la societat i afavorir la divulgació dels temes clau de l'entorn socioeconòmic del nostre temps.

Observatori Sectorial 2S 2024

El 2024, l'economia espanyola va experimentar un creixement generalitzat, amb poques excepcions, a tots els sectors d'activitat. Les perspectives per al 2025 són també favorables, tot i que hi haurà diferències en els ritmes de creixement.

Informe Sectorial Agroalimentari 2024

L'activitat del sector agroalimentari espanyol està augmentant a ritmes superiors als del conjunt de l'economia, i les perspectives per a la campanya 2024-2025 són positives.

Informe Sectorial Immobiliari 2S 2024

La bona evolució del sector immobiliari espanyol ens ha dut a revisar a l'alça les previsions. Així i tot, persisteixen el desajustament entre l'oferta i la demanda i reptes com el canvi climàtic o l'accés a l'habitatge.

Informe Mensual

Anàlisi de la conjuntura econòmica espanyola, portuguesa, europea i internacional i de l'evolució dels mercats financers, amb articles especialitzats sobre temes clau de l'actualitat.

Notes Breus d'Actualitat Econòmica i Financera

Valoració dels principals indicadors macroeconòmics d'Espanya, de Portugal, de la zona de l'euro, dels EUA i de la Xina i de les reunions del Banc Central Europeu i de la Reserva Federal.

Monitor de consum

Anàlisi mensual de l'evolució del consum a Espanya mitjançant tècniques de *big data* a partir de la despesa amb targetes emeses per CaixaBank, de la despesa de no clients als TPV de CaixaBank i dels reintegraments en caixers de CaixaBank.

 www.caixabankresearch.com

 research@caixabank.com

 [@CABK_Research](https://twitter.com/CABK_Research)

 Newsletter

L'*Informe Sectorial* és una publicació de CaixaBank Research que conté informacions i opinions procedents de fonts que considerem fiables. Aquest document té un propòsit merament informatiu, de manera que CaixaBank no es fa responsable en cap cas de l'ús que se'n pugui fer. Les opinions i les estimacions són pròpies de CaixaBank i poden estar subjectes a canvis sense notificació prèvia. Es permet la reproducció parcial de l'*Informe Sectorial* sempre que se citi la font de manera adequada i sigui remesa una còpia a l'editor.

